

TIJD & TAAK

LEDENBLAD VAN DE BANNING VERENIGING

JULI 2025

Publieke Waarde

Thema

Interviews met
**Femke Roosma,
Maarten van den Bos &
Keren Hirsch**

IN DIT NUMMER

Redactioneel

3

Interview Femke Roosma

4

Onbehagen omsmeden naar vernieuwingskracht

Essay

10

De vergeten kloof: Waarom bestaanszekerheid ook over waardigheid moet gaan

Interview Maarten van den Bos

14

Begin met authentieke boosheid over zichtbare onrechtvaardigheden

Column

19

Het toeslagenschandaal:
Tijd voor rechtvaardigheid

Boekrecensie

20

Waarom publieke voorzieningen vooral publiek moeten zijn

Naomi Leest

23

Interview Keren Hirsch

24

Alle minderheden samen zijn samen
een meerderheid

Van de Voorzitter

28

Vrijheid en rechtvaardigheid

Angst en Minnen

30

De Heiligdomsvaart in Maastricht

Column

34

Bitterballenpizza

Colofon

35

Het gedicht

36

De ceder

FEMKE ROOSMA is sinds 1 juli 2023 bijzonder hoogleraar op de Dr. J.M. Den Uyl leerstoel bij de Universiteit van Amsterdam.). Haar leeropdracht gaat over hoe de legitimiteit van de verzorgingsstaat versterkt kan worden en hoe sociaal beleid meer kan aansluiten bij wat de samenleving belangrijk vindt. Een mooie kans om niet alleen stil te staan bij wat er misgaat, maar ook te kijken naar mogelijkheden voor verandering.

MAARTEN VAN DEN BOS was ambtelijk secretaris van de Banning Vereniging, maar is sinds 2022 wethouder in Lingewaard, een fusie-gemeente in het oosten van de Betuwe met 48.000 inwoners. De lokale democratie staat onder druk. Er is steeds meer wat gemeenten moeten doen, omdat dat nu eenmaal in de wet staat. Als dan de financiering krappert, wordt het steeds moeilijker om datgene wat je wil doen te realiseren.

KEREN HIRSCH zat een tijdje in de gemeenteraad van Amsterdam en heeft bekendheid gekregen als één van de Joodse stemmen in het debat over de noodzaak tot dialoog in tijden van polarisatie. We gaan met haar in gesprek met haar over levensbeschouwelijkheid en de politiek. Over waarden die aansluiten bij de sociaaldemocratie, het opkomen voor de rechten van minderheden en over de rol van levensbeschouwing in onze beweging.

Lianne
Schuuring

Redactioneel

Er zijn vast jaren waarin er rustig naar een zomerreces wordt toegewerkt, maar ik moet bekennen dat ik de afgelopen jaren toch altijd verbaasd ben over wat er allemaal nog moet worden afgerond voordat een groot gedeelte van het land op vakantie gaat. Zelf merk ik dat omdat ik de weken voor het reces urenlange Statenvergaderingen heb, waarin via tientallen voorstellen en moties geprobeerd wordt om provinciaal beleid te verbeteren.

Dit jaar valt de drukte misschien nog meer op dan anders, omdat het reces nu niet alleen onhandig uitkomt in mijn persoonlijke agenda, maar ook omdat de (geo)politieke situatie in de wereld, in Nederland en ook de situatie in onze partij en linkse beweging volop in ontwikkeling is. Dat is bij het maken van *Tijd&Taak* soms ingewikkeld. Wij willen graag buiten de waan van de dag werken, maar zijn natuurlijk allemaal onderdeel van dezelfde samenleving waar deze actuele ontwikkelingen zoveel aandacht vragen. Hopelijk helpt dat om ook in de komende, vast drukke, zomer beter te reflecteren op alles wat er speelt.

In dit nummer doen we dat onder andere door in gesprek te gaan met prof. dr. Femke Roosma over haar onderzoek naar hoe we ons sociaal stelsel zo kunnen repareren dat mensen zich er weer in herkennen, zich gesteund voelen en solidariteit ervaren. Serge van der Slot en Floris Burgers betogen dat bestaanszekerheid ook over menselijke waardigheid gaat, wie financieel rondkomt, kan zich alsnog onzichtbaar voelen. Ze dragen ook een aantal mogelijke oplossingen aan.

Naast de wat onverwachte extra Tweede Kamerverkiezingen zijn in het hele land de voorbereiding voor de komende gemeenteraadsverkiezingen in maart 2026 in volle gang. Een van de onderwerpen die steeds belangrijker wordt zijn de financiën van de gemeenten. Het Rijk is van plan te bezuinigen op het gemeentefonds. Hiermee krijgen veel gemeenten minder geld om te doen wat ze moeten en willen doen. Dit is een vaak een technische, financiële discussie, maar in dit nummer proberen we dit op een andere manier te illustreren. Minder geld voor de lokale overheid betekent namelijk ook minder geld voor publieke voorzieningen. Twan van Lieshout betoogt in dit nummer waarom publieke voorzieningen vooral publiek moeten zijn en we gaan in gesprek met Maarten van den Bos, de vorige ambtelijk secretaris van onze vereniging en sinds 2022 wethouder in Lingewaard

**Lianne Schuuring is
ambtelijk secretaris
van de Banning
Vereniging**

De artikelen in dit nummer zijn geschreven voor het partijcongres en sommigen ook voor de val van het kabinet. Ons volgende nummer verschijnt eind september, mocht u ideeën hebben over onderwerpen die wij juist in de huidige situatie zouden moeten behandelen horen wij dit natuurlijk graag!

In gesprek
met

Femke
Roosma

Onbehagen omsmeden naar vernieuwings- kracht

Door Evelien Polter & Joke van der Neut

Femke Roosma is sinds 1 juli 2023 bijzonder hoogleraar op de Dr. J.M. den Uyl-leerstoel bij de Universiteit van Amsterdam. Daarvoor was zij twaalf jaar gemeenteraadslid en ook fractievoorzitter bij GroenLinks in Amsterdam. Bij haar afscheid daar noemde ze het belang van alle vriendschappen die ze in de politiek had opgebouwd. We zijn daarom benieuwd naar de invulling van haar onderzoek en naar haar politieke ervaring, maar ook naar haar drijfveren. Op een zonnige ochtend spreken we haar op een rustig terras in Amsterdam-West.

Je toespraak bij de start van je hoogleraarschap had de titel 'Onbehagen omsmeden tot vernieuwingskracht. Naar een democratische verzorgingsstaat'. Je haalde Den Uyl aan die over de jongeren die protesteerden tegen de woningnood, zei: 'Liever kapotte dan beslagen ramen.' Waarom spreekt deze uitspraak je nu nog aan?

"Het citaat komt uit een speech van Den Uyl tijdens het PvdA-congres in 1965, toen hij voor het eerst lijsttrekker werd. Binnen de samenleving en de partij was er toen flink wat discussie over protesteren, of dat wel iets goeds was. Den Uyl nam het op voor de oproerkraaiers. Hij zei dat het belangrijk is dat mensen hun stem laten horen en dat we die stem moeten zien als een kans om iets te veranderen. Hij vond dat politici de taak hebben om dat protest om te zetten in een perspectief voor verandering. Zijn opvatting blijft actueel: luister naar dat protest en gebruik het om dingen te verbeteren.

De leerstoel is verbonden aan het wetenschappelijk bureau van de Partij van de Arbeid, de Wiardi Beckman Stichting (WBS), een mooie kans om niet alleen stil te staan bij wat er misgaat en waar mensen zich druk om maken, maar ook te kijken naar mogelijkheden voor verandering. Toen Den Uyl het had over democratisering en ongelijkheid in de protestjaren, ging het veel over hoe we dat konden aanpakken. Dat blijft relevant."

Invulling leeropdracht

Je leeropdracht gaat over hoe de legitimiteit van de verzorgingsstaat versterkt kan worden en hoe sociaal beleid meer kan aansluiten bij wat de samenleving belangrijk vindt. Hierbij richt je je op de vraag: hoe kunnen we ons sociaal stelsel zo repareren dat mensen zich er weer in herkennen, zich gesteund voelen en solidariteit ervaren.

Je noemt de vervreemde middenklassen, vernederde uitkeringsgerechtigden en verstrikte systemen als bronnen voor het afnemen van vertrouwen in en vervreemding van het stelsel. Wat bedoel je met vervreemde middenklasse?

"Deze groep leeft comfortabel, maar ervaart ook onzekerheden en frustraties. Vaak zien zij het sociale stelsel niet meer als iets waar zij direct voordeel van hebben, vooral als ze denken dat voorzieningen alleen voor

naar de achtergrond te verdwijnen. Dat is wat ik bedoel met een vervreemde middenklasse."

Hoe pak je jouw onderzoek naar de legitimiteit van ons stelsel aan? Hoe repareren we ons stelsel op zo'n manier dat mensen zich erdoor geholpen voelen en dat ze solidariteit met anderen ervaren?

"Ik ben nu bezig met interviews en observaties bij mensen die direct met die verzorgingsstaat te maken hebben. Het gaat hierbij minder over

"Mensen lijken niet meer door te hebben dat de verzorgingsstaat ook hen helpt."

de laagste inkomens of meest kwetsbaren zijn. Bijvoorbeeld het idee dat de AOW een recht is in plaats van een uitkering, illustreert deze vervreemding. Het gevoel van solidariteit – dat we allemaal bijdragen en ontvangen – verdwijnt steeds meer naar de achtergrond.

Mensen lijken niet meer door te hebben dat de verzorgingsstaat ook hen helpt en dat ze er veel aan hebben. Tegelijkertijd klopt het ook dat sommige mensen met middeninkomens steeds minder zekerheid hebben. Denk bijvoorbeeld ook aan zzp'ers die niet verzekerd zijn en ineens te maken krijgen met arbeidsongeschiktheid of werkloosheid en uiteindelijk in de bijstand terecht kunnen komen.

De verzorgingsstaat is gebouwd op het idee van solidariteit: je draagt bij en je ontvangt iets terug. Die gedachte, dat gevoel van wederzijdse steun, lijkt bij de middenklasse steeds meer

de middenklasse, maar meer over mensen die gebruikmaken van bijvoorbeeld schuldhulpverlening of een bijstandsuitkering. We onderzoeken de interacties tussen de klantmanager, de schuldhulpverlener en de uitkeringsgerechtigde. Dit doen we in opdracht van het Kenniscentrum Ongelijkheid hier in Amsterdam, samen met medewerkers van de hogeschool, de universiteit en gemeente Amsterdam. We praten met de cliënten over hoe ze de hulp ervaren, snappen de hulpverleners in welke situatie ze zitten? Waar zit onvrede, maar ook waar zijn aanknopingspunten om vertrouwen op te bouwen?"

Je onderzoekt de oorzaken van onbehagen en ongenoegen over het stelsel, en zoekt naar oplossingen om het vertrouwen erin te herstellen. Maar met al het rechts-radical geweld en de harde retoriek over migranten en asielzoekers, vragen we ons af of je je onderzoek moet starten

bij dat ongenoegen. Moet je niet ergens anders beginnen? In je artikel over rechtsradicalisme zeg je juist dat je die politieke kracht moet meenemen in onderzoek. Hoe doe je dat dan?

“Wat mij bezighoudt, is de vraag: hoe krijg je solidariteit weer van de grond? Hoe zorgen we ervoor dat mensen zich verbonden voelen met elkaar? Wat is daarvoor nodig? Als ik het heb over het draagvlak of de legitimiteit van het sociale stelsel wil ik vermijden dat we in zo’n negatieve spiraal terechtkomen waarin iedereen denkt: ‘Als ik niks krijg, dan mag die ander ook niks krijgen.’ Dat soort denken versterkt zichzelf alleen maar. Het gaat er voor mij juist om hoe we dat solidariteitsgevoel kunnen opbouwen en sterker maken.

De politiek is echt nodig om dingen te veranderen. Ed van Thijn zei in zijn oratie voor de Den Uyl-leerstoel dat de politiek het primaat heeft, het voortouw moet nemen. Voor de linkse politiek is het belangrijk om te laten zien hoe we weer verbinding vinden. Hoewel ik best somber ben over de huidige politiek, zie ik wel dat, als het gaat over het sociale stelsel gaat, er dingen ten goede veranderen ten opzichte van hoe het twintig jaar geleden was. Vooral door de commotie over het toeslagenschandaal. Dat liet zien dat hardvochtige regels en sancties desastreus zijn voor persoonlijke levens en solidariteit.”

Het denken over de sociale zekerheid in de samenleving, bij politici en beleidsmakers lijkt te zijn omgeslagen. In haar lezing bij de start van haar hoogleraarship noemt Roosma vier factoren die hebben bijgedragen aan die verandering in het denken:

- van onderop: lokaal bestuur heeft alternatieve aanpakken bedacht op verschillende terreinen die beter werken.
- van binnenuit: door falend beleid zoals het toeslagenschandaal heeft de hardvochtige aanpak de legitimiteit verloren.

- van buitenaf: de middenklasse werd geraakt door Covid en door hoge energieprijzen vanwege de oorlog in Oekraïne en ervaarde zo meer belang te hebben bij een andere aanpak.
- van bovenaf: de politiek kapitaliseert dit veranderende denken, neemt het mee in haar plannen.

De toeslagenaffaire is een voorbeeld van falend beleid dat het denken over het sociaal stelsel veranderd heeft. Maar er was al eerder onvrede. Wanneer begon die onvrede?

“De participatiewet, die op 1 januari 2015 in werking trad, werkte al snel niet goed. Gemeenten kwamen met schrijnende voorbeelden, zoals die van een straatveger in Rotterdam. Hij werd ontslagen en kwam in de bijstand en als tegenprestatie moest hij straten vegen. Dat zorgde toen voor een hoop commotie. Lokale bestuurders wilden al snel dingen anders aanpakken in de bijstand en experimenteren met meer vertrouwen. Ook nu laten de gevolgen van hoge boetes voor daklozen zien dat controle en dwang niet werken. Het toeslagenschandaal bracht een sterke impuls om te zeggen: dit moet anders.”

ving en rechtmatigheid. Ambtenaren, getraind in efficiëntie en new public management, vermijden afwijkingen omdat dat resulteert in negatieve evaluaties. Zelfs bij urgente problemen zoals het toeslagenschandaal blijft deze werkcultuur een obstakel.”

Je bent twaalf jaar gemeenteraadslid geweest voor GroenLinks waarvan vier jaar als fractievoorzitter. Wil je iets vertellen over hoe je als raadslid gewerkt hebt met actievoerders en met mensen die werken met dak- en thuislozen?

“Toen ik begon in de politiek, was er alleen nachtopvang voor dak- en thuislozen. Om daar toegelaten te worden moest je voldoen aan allerlei voorwaarden. Je moest bijvoorbeeld een verslaving of zorgproblemen hebben, anders kwam je niet in aanmerking. Behalve als het vroom, dan waren de deuren open. Dat was best gek. Het ging eigenlijk om wie recht had op opvang. En hoewel het ideaal is dat iedereen een huis heeft, is dat in Amsterdam niet haalbaar. Dus je kijkt naar een volgende stap: opvang voor iedereen in de winter? Zo begonnen

“Voor de linkse politiek is het belangrijk om te laten zien hoe we weer verbinding vinden.”

Hoe verklaar je dat de Stichting Gelijkwaardig Herstel, van o.a. Laurentien van Oranje, zo tegengewerkt wordt door het ministerie van Financiën?

“De Stichting Gelijkwaardig Herstel ondervindt veel tegenwerking van het ministerie van Financiën vanwege hun rigide focus op wet- en regelge-

we met het idee van permanente winteropvang, voor iedereen die anders buiten zou slapen. En daarna zeiden we: waarom alleen in de winter? Buiten slapen in de zomer is ook niet goed. Uiteindelijk werd het permanente opvang voor iedereen het hele jaar door. Voor ongedocumenteerden was

het helemaal ingewikkeld. Er was geen opvang, en sommigen sliepen in tentenkampen zoals van de actiegroep 'We Are Here'. We wilden eerst bereiken dat ze in ieder geval een dak boven hun hoofd hadden. Maar later realiseerden we ons dat ze ook meer begeleiding nodig hadden, en dat kortdurende opvang niet genoeg was om bijvoorbeeld aan een nieuwe asielaanvraag of terugkeer te werken.

In 2018 werden we met GroenLinks voor het eerst de grootste partij in de stad en hebben we de opvang van ongedocumenteerden hoog op de agenda gezet. Niet tijdelijk, maar met een programma van een aantal jaar, inclusief begeleiding en ondersteuning. Dus stap voor stap hebben we dat uitgebreid. Nu hebben we kleinschalige woonvoorzieningen, dat is echt een succesvol programma gebleken."

Activisme en besturen, fusie PvdA en GL

Je komt uit een sociaaldemocratisch nest. Bij jouw opa hing een tegeltje aan de muur met daarop een vuist met een roos erin (het oude logo van de PvdA). In het Fries staat erboven: 'Vandaag of morgen is het zo ver' (Hjoed of moarn ist safier). Joop den Uyl kwam (met zijn vrouw Liesbeth zagen we op de presentatie van je oratie) bij je opa, een steenhouwer in Friesland, op bezoek. Toch startte je je politieke carrière bij GL. Was dat omdat je je meer verbonden voelde met het activisme van GroenLinks dan met de bestuurders van de PvdA?

"Toen ik rond 2000 interesse kreeg in de politiek, kwam ik bij GroenLinks terecht. Dat was in de tijd dat Paars onder de PvdA-minister-president Wim Kok aan de macht was. Ik vond het uitdagen van macht toen belangrijk om veranderingen voor elkaar te krijgen. Daarom werd ik actief bij GroenLinks. Sommige standpunten van GroenLinks waren best wel radicaal. Bijvoorbeeld in Amsterdam zeiden we: we gaan niet harder dan 30 kilometer per uur rijden in de stad,

binnen de ring. Men vond dat een gek idee. Nu is het normaal. Ook de opvang voor mensen zonder papieren vond men radicaal, maar nu bestaat dat gewoon.

In het begin was het lastig voor mij om lid te worden van GroenLinks, het voelde vreemd, want de PvdA was vertrouwd, dat kreeg ik van huis mee. Toen ik eenmaal bij GroenLinks zat, paste dat, vooral in Amsterdam voelde het goed.

Ik heb vaak in speeches in de gemeenteraad gezegd, dat het een uitdaging is voor GL om als grootste partij, aan de ene kant radicaal te zijn en aan de andere kant te besturen. Ik denk dat het ons gelukt is door telkens te benoemen wat ons uiteindelijke doel was. Toenmalig wethouder Eric van den Burg zei tegen ons dat we een salamitactiek hanteerden. We probeer-

“De opvang voor mensen zonder papieren vond men radicaal, maar nu bestaat dat gewoon.”

den als GroenLinks telkens een klein stapje verder te gaan, om uit te komen bij ons doel. Ik probeerde onze doelen ook bestuurlijk te bereiken door er heel expliciet, open over te zijn over waarom we een volgende kleine stap zetten richting een nog groter ideaal.”

GroenLinks heeft zich van getuigenispartij politiek gezien bewogen richting het midden van het politieke spectrum. De rol van getuigenispartij is overgenomen door de Partij van de Dieren. Hoe zie jij de rol van GroenLinks binnen de gefuseerde partij en in het gehele politieke spectrum?

“Landelijk lijkt het nu onvermijdelijk dat GroenLinks en PvdA samengaan, deze partijen zijn op elkaar gaan lijken. De leden zijn het er ook mee eens. Ik vind het wel belangrijk om

door worden bestaande partijen vaak kleiner en komt de uitdaging niet van binnenuit.”

Verbeelding en hoop

Je eindigt je oratie met een gedicht van Han Hoekstra, zie achterzijde T&T. In dit gedicht verbeeldt Hoekstra hoe zijn tuin eruit zou zien met een nieuwe ceder erin. Het was het favoriete gedicht van Den Uyl. Het draait in dit gedicht om de verbeelding. Waarom koos je dit gedicht?

“Verbeelding is superbelangrijk, het helpt om te dromen over wat er beter kan. Als je bedenkt dat dit gedicht is geschreven in de jaren '40, midden in de oorlog, dan voel je hoe zwaar die tijd moet zijn geweest. Nu leven we ook in een heftige tijd, met radicaal-rechts in Nederland aan de macht en opkomende autocratieën in

Hoe werkt dat in de praktijk? Wat kunnen we doen?

“Ik denk dat we best veel kunnen, tijdens Corona zagen we hoe ineens heel veel dingen mogelijk waren. Soms lijkt het moeilijk, zoals bij de toeslagenaffaire, als dingen niet opgelost en tegengewerkt worden. Maar toch kunnen we veel, als we durven dromen en het gewoon doen. Verbeelding is echt belangrijk.”

Heb je een politicus die je daarin inspireert?

“Den Uyl, hij had het niet voor niks over ‘verbeelding aan de macht’. Hij moest ook werken binnen de smalle marges van de politiek, maar hij durfde wel te dromen. In zijn eerste speech zei hij dat je onrust kunt gebruiken voor vernieuwing. Die vernieuwing komt ook door dromen. Mensen zijn boos, maar je kunt iets nieuws maken. Je kunt mensen een stem geven en laten zien dat het anders kan. Ik denk dat Den Uyl dat goed deed. In Amerika zie je Alexandria Ocasio-Cortez en Bernie Sanders hetzelfde proberen. Ze laten keer op keer zien dat er hoop is en dat dingen anders kunnen. Dat is moeilijk, want ze hebben daar veel tegenstand. Maar toch laten ze zien dat een andere samenleving mogelijk is. Ik vind dat inspirerend. Ook voor wetenschappers geldt dat. We moeten niet alleen denken aan analyses, maar ook aan alternatieven. Voor wie doe je het? Welke nieuwe ideeën komen eruit? In Nederland blijven wetenschappers vaak weg uit het politieke debat. Toch kun je, zonder politiek te worden, werken aan verandering. Een goed voorbeeld is Cody Hochstetbach. Hij onderzoekt de stijgende huizenprijzen, verdringing van arme inwoners uit steden, het opkopen van woningen door beleggers en het slinkende aanbod aan sociale huurwoningen. Maar hij pleit ook voor een nieuwe woonpolitiek. Hij blijft dromen over hoe het anders kan.”

“Als je niet weet hoe je ideale samenleving eruitziet, kun je er ook niet naartoe werken.”

de discussie goed te voeren en argumenten af te wegen, want dat gebeurt niet altijd. Nu wordt de Partij voor de Dieren groter, misschien komt er weer een nieuwe partij bij. Ik vind het beter om veel progressieve partijen te hebben die intensief samenwerken in plaats van alles samen te laten smelten in één grote partij is. Dat is niet goed voor het democratische debat. Je hebt kritische stemmen nodig die je uitdagen. Met meer partijen komt die uitdaging van buitenaf, als je een grote fusiepartij hebt moet je kritisch debat binnen de partij organiseren. Maar dat is moeilijk in Nederland; hier ontstaan makkelijk nieuwe partijen, omdat de kiesdrempel laag is. Daar-

de hele wereld. Het voelt alsof linkse partijen vooral bezig zijn met het beschermen van de rechtsstaat, terwijl ze normaal juist de status quo willen uitdagen. Het is lastig om te bedenken over hoe we dingen echt kunnen veranderen, omdat we vooral bezig zijn om te zorgen dat het niet erger wordt. Het is belangrijk voor politici en wetenschappers om niet alleen te verdedigen, maar ook te denken aan wat een betere toekomst kan zijn. Als je niet weet hoe je ideale samenleving eruitziet, kun je er ook niet naartoe werken. Daarom is het belangrijk dat linkse partijen durven dromen en nadenken over het ideaal waar ze voor strijden.”

De vergeten kloof: Waarom bestaanszekerheid ook over waardigheid moet gaan

Sinds de laatste Kamerverkiezingen is bestaanszekerheid hét politieke toverwoord. Politieke partijen proberen elkaar te overtreffen met koopkrachtmaatregelen, loonplannen en andere voorstellen om de onzekere werkenden meer zekerheid te verschaffen. Deze hernieuwde aandacht voor materiële zekerheid is winst, maar schiet ook tekort. Bestaanszekerheid is namelijk niet alleen een economische kwestie – het is ook sociaal en cultureel. Wie financieel rondkomt, kan zich alsnog onzichtbaar voelen. Wie werkt, maar geen erkenning ervaart, raakt vervreemd. De onzekere werkenden hebben niet alleen last van een inkomenskloof, maar ook een waardigheidskloof.

Door Serge van der Slot en Floris Burgers

Dat inzicht is niet nieuw, maar wel urgenter dan ooit. In zijn recente boek *De Onzichtbaren* (2025) beschrijft arbeidssocioloog Fabian Dekker maar weer eens hoe praktisch geschoolde vakmensen in Nederland structureel een gebrek aan waardering ervaren terwijl de meesten aardig rondkomen. Michèle Lamont liet eerder hetzelfde zien in *The Dignity of Working Men* (2002), Dick Pels schreef over de economie van de eer, Ron Meyer over de onmisbaren en Karim Amghar over de status van mbo'ers. In verschillende woorden en contexten stelden ze hetzelfde probleem aan de kaak: praktisch geschoolden krijgen een lagere sociale status, minder autonomie en minder publieke erkenning dan hun academisch opgeleide medeburgers. En dat terwijl hun werk vaak onmisbaar is.

Dat gebrek aan respect komt op veel verschillende manieren tot uiting. Praktisch geschoolden

worden buitengesloten van dating-sites – bij voorbaat ongeschikt als levenspartner voor academisch geschoolden. Ze worden uitgesloten van sommige verzekeringen – bij voorbaat minder in staat om ongelukken te voorkomen. En als de academische geschoolde bovenlaag wel waardering probeert op te brengen voor vakmanschap, dan zit daar vaak een dubbelzinnigheid in. Louise Elffers verwoordde het trefend in haar oratie (2023): “Hún wasmachine moet worden gerepareerd, hún brood moet worden gebakken en hún haren moeten worden geknipt. Daarvoor moeten ándere kinderen naar het beroepsonderwijs” (p.24).

De groeiende waardigheidskloof

De waardigheidskloof is het resultaat van meerdere, deels samenhangende maatschappelijke processen. Allereerst de ontzuiling. Tot diep in de twintigste eeuw waren grote delen van het maatschappelijke leven

georganiseerd in een katholieke, protestantse, socialistische en liberale zuil. Binnen deze zuilen bestonden sterke sociale netwerken waarin ook praktisch geschoolden politieke vertegenwoordiging en maatschappelijke waardering vonden: een katholieke timmerman wist zich via de kerk of het verenigingsleven verbonden met de samenleving en stond via die netwerken in direct contact met politiek vertegenwoordigers en andere machthebbers. Terwijl veel politieke partijen nog wél hun wortels in die zuilen hebben, zijn de zuilen zelf ontmanteld. Daarmee is de band tussen burger en politiek losser geworden en staan politieke vertegenwoordigers minder in verbinding met de leefwereld van met name de praktisch geschoolde burgers. De dagelijkse zorgen van deze groep vinden daardoor minder goed hun weg naar de beleidsagenda en dat geeft een gevoel van vervreemding.

Een tweede belangrijke oorzaak is de opkomst van het meritocratisch denken. De gedachte dat succes een kwestie is van inzet en talent klinkt op het eerste gezicht rechtvaardig. Maar zoals socioloog Michael Young al in de jaren vijftig voorzag, heeft meritocratie een keerzijde. Wie ‘faalt’ in een meritocratie – bijvoorbeeld omdat hij of zij via het onderwijs niet opklimt tot een goedbetaalde baan – faalt niet alleen materieel, maar ook moreel. Je hebt geen pech, maar zogenaamd niet hard genoeg gewerkt of te weinig talent. Filosoof Michael Sandel spreekt van de ‘tirannie van verdien-

ste': in een meritocratie is de druk om succes te behalen gigantisch, want iedereen met een lagere sociaaleconomische status wordt gezien als een mislukking.

Daarbovenop komt de flexibilisering van de arbeidsmarkt. Volgens het CBS telt Nederland inmiddels ruim 2,7 miljoen flexwerkers en 1,2 miljoen zelfstandigen. Dat is samen 41 procent van de beroepsbevolking. Veel van hen werken in sectoren waar vakmanschap ooit met trots gepaard ging, zoals logistiek, zorg, onderwijs of techniek. Waar bedrijven als Philips, Schiphol en de NS vroeger vooral langdurige dienstverbanden boden, zijn nu tijdelijke contracten, externe inhuur en onzekerheid een belangrijk onderdeel van de bedrijfsvoering geworden. Dat is niet alleen economisch problematisch, maar ook cultureel. Als de verbinding tussen werkenden en respectabele bedrijven losser wordt, raakt de identiteit van werkenden uitgehold. Er is steeds minder gelegenheid om trots te zijn op het werk dat je doet, of op het bedrijf waarvoor je werkt.

Het gevolg van deze waardigheidskloof is een sluimerend gevoel van verlies aan status, stempel en verbondenheid onder met name praktisch geschoolde vakmensen. Dit gebrek aan erkenning verklaart mede het succes van nationaal-populistische partijen onder deze groep kiezers. In *Seeing Others* (2023) laat Michèle Lamont zien dat mensen die zich structureel ongezien voelen, op zoek gaan naar alternatieve bronnen

van erkenning, omdat het gevoel niet gewaardeerd te worden raakt aan een fundamentele menselijke behoefte: het verlangen om ertoe te doen en gerespecteerd te worden. Die erkenning vinden ze bijvoorbeeld in een nationale identiteit. Kiezers die het gevoel hebben dat de hooggeschoolde elite hen niet waarderen, zijn bovendien gevoelig voor de anti-eliteretoriek van populistische leiders. Waardigheid en eer raken gemakkelijk verbonden

met nationalisme en populisme: de waardigheidskloof en de opmars van radicaal rechts zijn twee kanten van dezelfde medaille.

Arbeidsmarktpolitiek tegen de waardigheidskloof

Ons denken over ongelijkheid is de afgelopen jaren verbreed. Terwijl

het eerst vooral over armoede en vermogensongelijkheid ging, is er inmiddels ook veel aandacht voor bestaanszekerheid, goed werk en inkomensbescherming. Dat is een goede ontwikkeling, maar het is niet genoeg. Zekerheid is iets anders dan waardigheid. Om mensen niet alleen zeker te laten zijn, maar ook een bestaan te geven, moeten we de culturele dimensie van ongelijkheid aanpakken. We moeten erkennen dat status, waardering en erkenning even belangrijk zijn als koopkracht en daar beleid op maken.

Dat beleid moet meerdere terreinen bestrijken, waaronder het onderwijs, verenigingsleven en de arbeidsmarkt. Als het op de arbeidsmarktpolitiek aankomt – het terrein waar beleid voor bestaanszekerheid het meest omvangrijk is – willen wij een lans breken voor drie maatregelen die kunnen helpen om de waar-

“Er is steeds minder gelegenheid om trots te zijn op het werk dat je doet.”

digheidskloof te dichten: een belastingkorting voor maatschappelijk waardevolle beroepen, versterking van het medezeggenschapsrecht en een wettelijk recht op winstdeling. Geen van deze voorstellen is op zichzelf nieuw en sommigen maatregelen worden op dit moment al voorgesteld door linkse partijen.

Maar samen vormen ze een agenda om arbeid structureel anders te waarderen – niet alleen financieel maar ook cultureel.

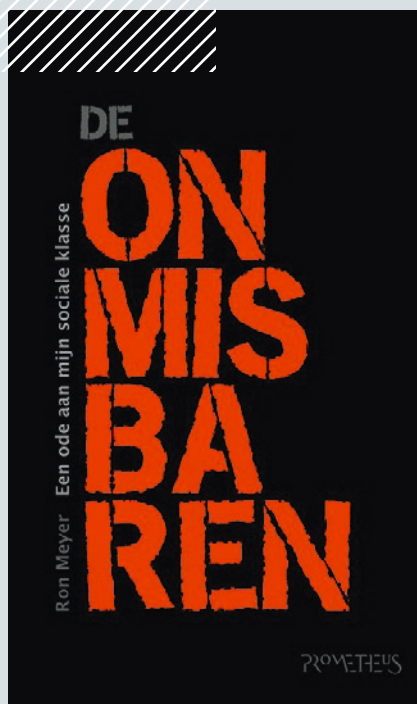
Belastingkorting voor maatschappelijk waardevol werk

In navolging van Fabian Dekker stellen wij een tijdelijke belastingkorting voor op werk dat cruciaal is voor het collectief, maar dat onder druk staat. Denk aan de kinderopvang, de thuiszorg of het onderwijs. De lijst van beroepen kan jaarlijks door een democratisch gekozen commissie worden vastgesteld en geactualiseerd. Dat maakt het maatschappelijk debat over het nut van werk explicieter, en versterkt het gevoel van waardering voor mensen met essentiële beroepen.

Dat mensen verschillend kunnen denken over het nut van werk, is geen probleem voor dit voorstel. Integendeel: kernpunt van deze maatregelen is dat het een debat aanwakkert over de waarde van werk. In plaats van uitsluitend te kijken naar productiviteit, winst of marktwaarde, wordt een gesprek afgedwongen dat gaat over het belang van verschillende banen voor het collectief welzijn. Dat helpt om ook in het publiek debat een centrale rol te realiseren voor het maatschappelijk nut van werk. Daardoor wordt werk in cruciale sectoren mogelijk ook aantrekkelijker.

Versterking van het medezeggenschapsrecht

Daarnaast pleiten we voor ruimer instemmingsrecht voor ondernemingsraden. Werk moet meer zijn dan een transactie tussen werknemer en ondernemer. Het is ook een vorm van sociale verbondenheid.

Wie ergens werkt, wil niet alleen betaald worden, maar ook invloed kunnen uitoefenen op de koers van de onderneming. En daar wringt

krijgen binnen deze structuren. Als medewerkers niet alleen meedenken, maar ook meebeslissen, wordt werk weer iets om trots op te zijn.

Versterking van het medezeggenschapsrecht hoeft geenszins te leiden tot minder efficiënte besluitvorming. Een instemmingsrecht geeft medewerkers de mogelijkheid om strategische besluiten te beïnvloeden en kan daarmee leiden tot intensievere beslisprocedures. Maar daar staat tegenover dat conflictueuze situaties voorkomen worden door duidelijke communicatie en samenwerking tussen de ondernemingsraad enerzijds en de ondernemer anderzijds. Het idee van een ruimer instemmingsrecht maakt medewerkers ook verantwoordelijker en meer betrokken, wat op de

“Waardigheid en eer raken gemakkelijk verbonden met nationalisme en populisme.”

het. Want hoewel ondernemingsraden wettelijk zijn geregeld, is hun invloed vaak beperkt. Ze mogen adviseren, maar zelden meebeslissen. Cruciale besluiten over fusies, reorganisaties of strategie worden vaak genomen zonder instemming van de ondernemingsraad.

Met instemmingsrecht waar nu nog adviesrecht geldt zorgen we ervoor dat ondernemingsraden daadwerkelijk kunnen bijsturen. Flexwerkers en zelfstandigen – nu vaak uitgesloten van medezeggenschap – moeten een wettelijk gegarandeerde plek

lange termijn niet alleen de medewerkers ten goede komt, maar ook de algehele effectiviteit van de onderneming.

Wettelijk recht op winstdeling

Tot slot pleiten we voor een wettelijk recht op winstdeling. Een bedrijf moet geen anonieme productiemachine zijn, maar een productiegemeenschap waar mensen bij willen horen. Toch wordt de opbrengst van de productie van bedrijven vrijwel volledig toegeëigend door kapitaalverschaffers. Werknemers profiteren vaak niet of nauwelijks mee

van de winst die zij mede mogelijk maken. Dat vergroot niet alleen vermogensongelijkheid, maar versterkt ook het gevoel dat werknemers er niet toe doen.

Met een wettelijk recht op winstdeling geven we werknemers niet alleen een betere financiële positie in ondernemingen, maar versterken we ook hun verbondenheid met de onderneming. Door mensen structureel te laten delen in de opbrengst, wordt de onderneming meer van hen en wordt werk opnieuw een bron van trots en erkenning. Ondernemingen kunnen winstdeling vormgeven via een bedrijfseigen fonds, een loonsupplement of een collectieve uitkering. Inspiratie vinden we in coöperatieve modellen zoals Mondragón in Spanje, waar gedeelde winst standaard is. Maar ook in Nederland heeft het idee wortels: het kabinet-Den Uyl bepleitte in de jaren '70 al een vorm van vermogensaanwasdeling.

“We moeten erkennen dat status, waardering en erkenning even belangrijk zijn als koopkracht.”

Tegen het voorgestelde wettelijk recht op winstdeling kan ingebracht worden dat het ondernemingen kan ontmoedigen om te investeren of innoveren, maar dat is een eenzijdige lezing. Wanneer werknemers profiteren van de winst, verhoogt dit hun betrokkenheid en loyaliteit. Betrokkenheid, motivatie en verbondenheid van werknemers kan juist leiden tot hogere productiviteit en minder verloop. Een loyaal en gemotiveerd werknemersbestand is ook bevorderlijk voor het langetermijnperspectief van ondernemingen. Het maakt werknemers meer gemotiveerd om te werken aan doelen die ver in de toekomst winst opleveren.

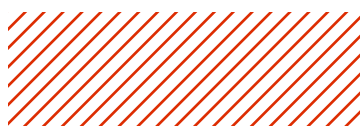
Echte bestaanszekerheid

We zijn eraan gewend geraakt om bestaanszekerheid vooral te zien als een kwestie van inkomen en koopkracht. Maar bestaanszekerheid omvat méér dan alleen financiële stabiliteit – het is ook het gevoel dat je ertoe doet, dat je gezien en gewaardeerd wordt. Wie structureel wordt uitgesloten van invloed, van erkenning en van collectieve opbrengst, raakt uiteindelijk vervreemd – zelfs als het loon op papier voldoende is. Zekerheid en waardigheid zijn twee onlosmakelijke componenten van wat het betekent om werkelijk bestaanszeker te zijn.

Daarom is het tijd voor een bredere invulling van bestaanszekerheid.

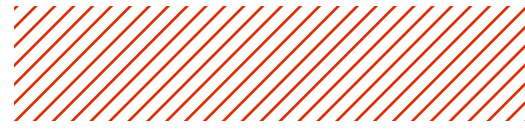
Niet alleen financiële bescherming, maar ook sociale erkenning. Niet alleen zekerheid, maar ook waardigheid. Niet alleen armoedebelid, maar ook een herwaardering van werk als bron van trots, verbinding en gemeenschap. Echte bestaanszekerheid vereist niet alleen geld en baanzekerheid, maar ook een fundamentele herwaardering van het nut van werk en van werk als sociaal en maatschappelijk bindmiddel.

We hebben geen samenleving nodig waarin iedereen dezelfde opleiding, baan of status heeft. Maar we hebben wél een samenleving nodig waarin al het werk ertoe doet – en waarin dat ook zichtbaar wordt in beleid, instituties en beloning. Pas als dat onderdeel wordt van ons denken over bestaanszekerheid, dichten we niet alleen de loonkloof, maar ook de waardigheidskloof.

In gesprek
met

Maarten van den Bos

“Begin met authentieke boosheid over zichtbare onrechtvaardigheden, en kom dan pas met de analyse en oplossing”

Door Dirk Achterbergh en
Twan van Lieshout

Maarten van den Bos is sinds 2022 wethouder in Lingewaard, een fusie-gemeente in het oosten van de Betuwe met 48.000 inwoners, waar de kernen Bemmelen, Gendt en Huissen onder vallen. Hij heeft ruimtelijke ordening en duurzaamheid in zijn portefeuille. Voor die tijd was hij ambtelijk secretaris van de Banning Vereniging. Dirk Achterbergh en Twan van Lieshout spraken met hem over het werken in de lokale democratie.

Voor ons ligt een kloek boek van Peter Sloterdijk: wat doet dat op de tafel van de wethouder?

“Ik kreeg tijdens een kennismaking met de collega’s op het gemeentehuis de vraag: neem een voorwerp mee dat iets over je zegt. Dus toen nam ik dit boek uit 1984 mee, mijn geboortjaar. Het is een analyse hoe je met cynisme in de politiek moet omgaan, dus dat leek me wel handig. Dus ik zei: ik ben een heel saai iemand, ik lees alleen maar dikke boeken. Eerst keken ze wel wat verwonderd, maar tegelijkertijd – ik heb hier acht jaar in de gemeenteraad gezeten, dus ze kennen me wel.”

In een interview met de Gelderlander zeg je dat het piept en kraakt in de lokale democratie, wat bedoel je daarmee?

“Ik zie drie factoren die de lokale democratie onder druk zetten. Ten eerste wordt datgene waar je voor verantwoordelijk bent onvoldoende gefinancierd. Er is steeds meer wat je moet doen, omdat dat nu eenmaal in de wet staat. Als dan de financiering knapper wordt, wordt het steeds moeilijker om datgene wat je wil doen te realiseren – wat je voor je inwoners goed vindt.

Ten tweede merk ik dat de legitimiteit van een raadsbesluit vaker wordt betwist. Men zegt dan: mijn hele buurt vindt dit of dat, wij hebben in feite het mandaat. Wie ben jij eigenlijk, wethouder, die bij de verkiezingen maar door een halve man en een paardenkop is gekozen? Het algemeen belang zoals dat geconstrueerd wordt na de afwegingen en het besluit van de gemeenteraad, wordt dan in feite niet meer erkend.

En tot slot worden besluiten, zeker op het gebied van ruimtelijke ordening, juridisch betwist. Een democratisch genomen besluit is op deze manier nooit definitief. Niet de raad maar de rechter heeft het laatste woord. Tussen besluitvorming en realisatie zit zo

maar drie jaar, zeker als ook de Raad van State wordt verzocht zijn ei nog te leggen. Burgers ervaren op deze manier een raadsbesluit niet als besluit, maar als startpunt, voor een volgend traject waarbinnen nog van alles kan worden veranderd.

Dit alles maakt het bepaald niet makkelijk om de lokale democratie over-

inwoners samen een appartementencomplex kon bouwen. Die lieten dan hun huizen achter voor woningzoekende gezinnen, en zo zou er een mooi treintje op gang kunnen komen. Iedereen blij, zou je zeggen. Maar laat nu een overbuurman juridische stappen ondernemen. Ik sprak met hem, wees hem er op dat hij geen schijn van kans maakte en dat het enige resul-

“Burgers ervaren een raadsbesluit niet als besluit, maar als startpunt voor een volgend traject.”

eind te houden. Het kan wel, maar het is hard werken. Zo lukte het om een goed gesprek te voeren met bewoners van een kleine kern waar wij flexwoningen wilden bouwen, met een snel resultaat. Het begon met een zaal van 200 boze bewoners, maar na een tijdje bleef er nog maar één bewoner over die beroep instelde tegen de verleende vergunningen. Dat lukte omdat we consequent duidelijk hebben gemaakt waar we het wel en waar we niet over gingen hebben. Ja, er komen woningen, voor asielzoekers, voor mensen met een urgentie, maar ook voor lokale starters. We hebben het plan wel aangepast na de suggesties van bewoners: een aantal woningen van flex naar definitief, en van sociale huur naar sociale koop.”

Zijn mensen meer met hun eigenbelang bezig, en verdwijnt het algemeen belang achter de horizon?

“Ik denk dit er tien jaar geleden, toen ik als gemeenteraadslid aantrad, ook al was. Maar mensen zijn minder terughoudend geworden. Een voorbeeld: wij wilden een bestemmingsplan wijzigen zodat een groep

taat 2,5 jaar vertraging zou zijn. “Nou dan heb ik in ieder geval nog 2,5 jaar een vrij uitzicht.” Zo’n onverbloemde reactie, zonder enige gene, had ik tien jaar geleden niet voor mogelijk gehouden. We zijn als samenleving misschien wel opgevoed in het naja-gen van ons eigen belang. Het idee dat je toch vooral jezelf moet zijn en zaken voor jezelf goed moeten fiksen is zo vanzelfsprekend geworden. Maar het is niet allemaal kommer en kwel. Het lukt nog best om mensen aan te spreken op een hoger belang. Mensen die in eerste instantie tegen een nieuwe wijk zijn, zien tegelijk wel in dat hun kinderen ook willen wonen.”

Hoe zie je de verhouding met het Rijk en de voorgenomen bezuinigingen op het gemeentefonds?

“Het Rijk hevelt veel taken over naar gemeenten zonder deze goed te financieren. Veel van die taken hebben een open-einde financiering. Zo doet een vergrijzende bevolking een groter beroep op een maatwerkvoorziening, bijvoorbeeld voor de WMO. Dan kun je wel heel mooi praten over eigen kracht en preventie, maar als mensen

recht hebben op hulp en ondersteuning, ben je als gemeente uitgepraat. De gemeente moet wettelijk steeds meer, en kan steeds minder doen wat ze zelf wil. Als het zo doorgaat word je een uitvoeringsloket van het Rijk, en kun je de lokale democratie wel afschaffen.

Op mijn terrein, de ruimtelijke ordening, gaat het echt knellen. Ik moet bijvoorbeeld, als voorbereiding op de nieuwe omgevingswet, zestig aparte gemeentelijke bestemmingsplannen omzetten naar één dekkend omgevingsplan. In die zestig plannen zijn al zeven verschillende definities te vinden van wat een huisgezin is. In het ene dorp gelden vier samenwonende vrienden als één huisgezin, in de andere kern weer niet. Daar wonen die vier dus illegaal.

Die harmonisatie van al die bestemmingsplannen, in lijn gebracht met milieuverordeningen, moet worden ingevoerd in een digitaal systeem, dat er nog niet is. Kortom, dit gaat ons de komende drie jaar een miljoen euro kosten. Terwijl ik van het Rijk, als alles meezit, tweeënhalve ton krijg. Waar haal ik die driekwart miljoen vandaan? Ik zie mezelf al naar de raad gaan met het voorstel om acht ton te korten op het sociaal domein, om vervolgens dat geld te besteden aan het aanpassen van de regelsystematiek van de omgevingswet.”

Als de bewegingsruimte zo wordt beperkt, doet politieke kleur in de gemeentepolitiek er dan nog wel toe?

“In 1987 staat in het rapport *Schuiven de panelen* van Jan Pronk dat er enerzijds moet worden gedecentraliseerd en anderzijds steeds meer Europees moet worden samengewerkt. Dat was een heel ideologische keuze van de PvdA. Nog steeds vind ik dat een goede richting. Maar die keuze is door de politieke en bestuurlijke praktijk in de loop der tijd wel onder druk komen te staan.

Zo is in 2012, bij Rutte II, een grote decentralisatie-operatie afgekondigd, die samenviel met een forse bezuiniging op de rijksbegroting. Zeker als je met de VVD in het kabinet zit, dreigt het een met het ander verknoopt te raken en dat is ook gebeurd. Zoals Wouter Bos al eens opmerkte: als je wil bezuinigen, is dat het makkelijkst te doen via het gemeentefonds, de pot waar gemeenten uit betaald worden. Dat fonds zit ingewikkeld in elkaar, en is voor de burger moeilijk te doorgronden. Zo was er in 2012 de opschalingskorting. Grotere gemeenten zouden efficiënter en goedkoper zijn, daar viel wel geld te halen. Wrang is dat die opschaling onder leiding van de toenmalige minister Plasterk jammerlijk mislukte, maar dat de korting wel bleef staan. En ook nu weer: via een ingewikkelde verandering in de indexering gaat er via het gemeentefonds per saldo minder geld naar de gemeenten. Als je hier al aandacht voor vraagt en het probeert uit te leggen, dan haakt de gemiddelde burger al snel af, maar het effect is wel dat over een jaar het zwembad dicht moet.

kwamen, maar omdat de toenmalige VVD-wethouder heel erg goed was in budgetbeheersing. Politiek doet er dus wel degelijk toe.”

Hoe kun je hier dan het beste linkse politiek van maken?

“Waar wij als linkse partijen wel eens last van hebben is dat we precies willen uitleggen hoe zaken in elkaar zitten, hoe het systeem werkt. We willen dat ons verhaal voor honderd procent klopt, maar vragen we ons wel voldoende af of er dan nog wel mensen naar ons luisteren? Komen we niet als boekhouder over? Zo’n BBB roept bijvoorbeeld heel makkelijk ‘red de regio’. Wij vinden dat dan populistisch, want het is niet onderbouwd. Wat je daarvan kunt leren, is bij de effecten te beginnen en daarna, als je daarmee gehoor vindt, te gaan praten over de analyse en de oplossing. Mijn jaren als raadslid hebben mij geleerd dat het niet zo is dat, als je alle feiten op orde hebt, mensen je direct geloven. Daarvoor is toch een authentieke boosheid vereist over zichtbare onrechtvaardigheden en problemen. Begin daarmee en onderbouw dat daarna met je

“Het is niet zo dat als je alle feiten op orde hebt, mensen je direct geloven.”

De budgettaire kaders waren in het regeerakkoord van 2012 nog niet eens zo strak vastgelegd. Maar in 2014 verloor de PvdA dramatisch bij de gemeenteraadsverkiezingen, met als gevolg dat er overal rechtse colleges aantraden. Die waren geneigd de budgettaire regels extra strak aan te trekken. Zo hield de gemeente Lingewaard toen een miljoen euro over op de Jeugdzorg! Niet omdat er ineens minder kinderen in de problemen

analyse en je oplossing. Ik vind het goed hoe de Tweede Kamerfractie nu het woondossier aanpakt: door te beginnen bij de frustratie van mensen die geen woning kunnen krijgen, en vervolgens met uitgewerkte plannen komt.”

Wat heb je hier zelf in geleerd?

“Ik probeerde als raadslid het altijd zo te doen dat het bleef hangen. Wij hadden als PvdA hier één zetel.

Dan heb je natuurlijk geen moer te vertellen. Ik dacht 'straks doe ik hier het licht uit, dat kan toch niet'. Dat lampje moet blijven branden. Dus ik moet goed mijn werk doen, maar dat ook zo vertellen dat het opvalt. Dus niet vertellen dat een wethouder de dingen niet goed deed, maar 'dat de wethouder wel een papegaai leek die net een nieuw woordje heeft geleerd' – wat een zin uit een liedje van Extince is. Dat is niet altijd chic als je dat achteraf ziet. Het is deels ook theater, waarbij je ook moet incasseren en niet moeilijk doen. Als raadslid zei ik dat we teveel praten en te weinig realiseren. Als ik nu zie hoe moeilijk het is om bijvoorbeeld een fietspad aan te leggen, met hoeveel gedoe je dan te maken krijgt – dan zou ik dingen als 'opschieten, traag, slak en schildpad' niet snel meer in een gemeenteraad zeggen. Het is dubbel, want tegelijkertijd zou ik het beginnend raadsleden wel adviseren het juist heel beeldend en scherp te maken.

Daarom denk ik ook dat je één ding als wethouder nooit moet doen. En dat is om weer terug in de gemeenteraad te gaan zitten."

Wat betekent dat voor jou, als wethouder?

"Dat ik niet meer in de gemeenteraad ga zitten."

Maar ga je dan door?

"Dat is aan de partij of ze verder met mij willen."

Maar wat wil je zelf?

"Het andere wat ik me had voorgenoemen is dat ik thuis er ook ben. En dat moet je met hand en tand bevechten, want je kunt 24 uur, zeven dagen in de week werken als wethouder. Kleine gemeenten zijn daarin nog erger dan grote. Hoe kleiner de gemeente, hoe drukker de bestuurder en hoe smaller de ondersteuning. Soms heb ik in het weekend nog een uurtje over voor een goed boek. Als ik het geluk heb dat

ik geen 2000 pagina's stukken moet lezen. Per bestemmingsplan heb je 400 pagina's bijlagen. Wil je een beetje weten wat daarin staat – en ik vind dat belangrijk, want anders voel ik me daar ongemakkelijk bij – dan ben je dus heel veel stukken aan het lezen. Die afweging tussen het werken en thuis is best ingewikkeld. Ik heb tegen de partij gezegd: ik wil wel door, ga niet meer in de gemeenteraad zitten, en jullie moeten ook verder met mij willen."

Zware baan, dat wethouderschap. Wat maakt dat je het boeiend blijft vinden?

"Ik heb me vanaf het eerste begin voorgenomen om consequent eerlijk te zijn, te zeggen wat ik vind en hoe zaken in elkaar zitten. Dat is niet altijd makkelijk, zeker niet om mensen tegen te spreken. Natuurlijk bestaat de neiging om dan te zeggen 'dat ik er nog eens over na wil denken', en er

**"Je kunt
24 uur,
zeven dagen
in de week
werken als
wethouder."**

vervolgens niets meer mee te doen. Dat zou uiteindelijk voor mijn eigen gemoedsrust niet goed zijn, dus eerlijk zijn is voor mij ook een manier om het vol te houden."

Als verkiezingswinst datgene is wat je het meest motiveert, had ik hier niet meer gezeten. In mijn achtjarige raadslidmaatschap ben ik er achter gekomen dat jouw inspanningen in de lokale politiek zich niet rechtstreeks

vertalen in electoraal succes. Eerlijk gezegd: je bent in grote mate afhankelijk van de landelijke populariteit van de partij waarvan je lid bent. In 2006 haalden we in Lingewaard zes zetels. Dat was in de tijd dat Wouter Bos op zestig zetels stond in de peilingen. Toen ik 2014 aantrad haalden we één zetel na een best wel intensieve campagne. Ik vroeg aan mijn voorganger hoe hij dat flikte, die zes zetels. 'We hebben tweemaal rozen uitgedeeld', was zijn antwoord.

Wat ik juist leuk vind is met een klein team samenwerken, en dat je je met een heel breed pakket van onderwerpen mag bezighouden. Ik mis wel eens de intellectuele diepgang, maar als academicus heb ik me in een vorige baan op de universiteit heel monomaan op één onderwerp gestort, en dat heeft ook zo zijn nadelen.

Mijn motivatie haal ik nu meer uit kleine dingen. Als ik een probleem van iemand kan oplossen die is vastgelopen in de gemeentelijk bureaucratie, geeft dat veel bevrediging. Als ik erin slaag om de omgevingswet hier goed ingevoerd te krijgen, heb ik daar plezier in. Het is toch gek dat men ervan uitgaat dat een leraar geïnspireerd wordt doordat hij of zij die ene lastige leerling dat ene zetje kan geven. Terwijl we van lokale politici denken dat ze het alleen maar doen voor electorale winst, eens in de vier jaar."

Een soort beroepseer dus?

"Beroepseer zoals vakmensen die hebben, die zou ook voor wethouders heilzaam zijn. En de waardering die ik ondervind van de mensen met wie ik als wethouder contact heb, leidt misschien tot wat extra stemmen. Die zouden dan net dat ene zeteltje kunnen opleveren waardoor we volgend jaar als GroenLinks-PvdA de grootste partij worden. Zo zit ik dan ook wel weer in elkaar."

Het toeslagenschandaal: Tijd voor rechtvaardigheid

Door Evelien Polter

Het toeslagenschandaal heeft tienduizenden mensen onterecht getroffen, waarvan maar liefst 70 procent met een migratieachtergrond. Meer dan tienduizend getroffen werden ten onrechte op een zwarte lijst geplaatst, en sommigen zelfs op een terreurlijst – een afschuwelijke beschuldiging. Het is tijd dat de overheid haar verantwoordelijkheid neemt en rechtvaardigheid biedt aan deze slachtoffers.

De Stichting Gelijkwaardig Herstel (SGH), mede opgericht door Laurentien van Oranje, is een belangrijke actor in het helpen van deze mensen. Samen met bijna 8000 vrijwilligers sta ik sinds begin april klaar om als Luisterend Schrijver te beginnen. Als Luisterend Schrijver help je een ouder in een aantal gesprekken om haar of zijn verhaal op papier te zetten in een Feitenrelaas. Op dit moment kunnen we niet aan het werk. Het ministerie van Financiën heeft een blokkade opgeworpen waardoor het werk van de SGH stagneert. Als die blokkade eenmaal weg is kan de SGH meteen zo'n 2100 ouders koppelen aan een Luisterend Schrijver.

Nadat ik had gehoord dat er mensen gevraagd werden om te helpen bij de Stichting Gelijkwaardig Herstel meldde ik me aan. Ik houd van schrijven en het lot van de getroffen ouders raakte me, ik wilde meehelpen om dat recht te zetten. Onze taak is om te luisteren naar de verhalen van de ouders over wat er is gebeurd rondom de kinderopvangtoeslag en de fraudeonderzoeken. Daarna schrijven we het verhaal op in een chronologisch verslag, zodat het kan helpen bij emotioneel en financieel herstel en de ouders weer vooruit kunnen kijken naar de toekomst. Deze verhalen gaan naar professionele schadeanalisten. Zij analyseren het verhaal, checken de bewijsstukken en controleren of alles klopt. Daarna kijkt een tweede analist er nog eens

naar en uiteindelijk neemt een kwaliteitscontroleur het onder de loep. De schadevergoeding wordt berekend op basis van het verhaal: hoe groter de impact van de onterechte terugvorderingen van de Dienst Toeslagen, hoe hoger het bedrag. Alles wordt daarna doorgestuurd naar het ministerie van Financiën, waar ouders een collectieve overeenkomst ondertekenen. Zo kunnen ze het verhaal eindelijk afsluiten.

Het vertrouwen in het traject van de SGH vanuit het ministerie van Financiën blijft een lastig punt. Uit de documenten, die onder de Wet Open Overheid openbaar zijn gemaakt, blijkt de argwaan vanuit het ministerie. Hun huisadviseur, de Boston Consulting Group, blijft richting de SGH een wantrouwende houding innemen. Dit wantrouwen richt zich op zowel de ouders als op de onafhankelijke Schade Analisten die uit allerlei professionele organisaties zijn geworven. Indirect wordt in de stukken ook het Feitenrelaas – en daarmee indirect ook de integriteit van de vrijwillige Luisterend Schrijvers – met argwaan bekeken.

Zolang het wantrouwen naar ouders en SGH blijft bestaan veroorzaakt dat de blokkade van de uitvoering. Daarom moet het ministerie van Financiën stoppen met de verspreiding van wantrouwen en meewerken aan het herstellen van vertrouwen en rechtvaardigheid. Herstel begint bij vertrouwen – vertrouwen in ouders, vrijwilligers en het proces.

De overheid moet haar rol als herstelgever serieus nemen en consistent handelen. Alleen door het vertrouwen te herstellen kunnen duizenden families eindelijk hun leven weer opbouwen. Het is aan ons allemaal om de druk te verhogen en te eisen dat rechtvaardigheid nu plaatsvindt. Het is tijd voor actie. Stille is geen optie – rechtvaardigheid moet winnen!

Waarom publieke voorzieningen vooral publiek moeten zijn.

De sociaaldemocratie heeft vrijwel altijd sterk gestaan voor het zoveel mogelijk versterken van publieke voorzieningen. Behalve tijdens de Derde Weg, van Kok tot Bos, want toen is ook de PvdA voor een deel meegegaan in de gedachte dat de markt het beter zou kunnen doen. Met het gevolg dat een deel van de publieke voorzieningen geprivatiseerd werd. Maar is het erg als een voorziening, zoals bijvoorbeeld de kinderopvang, privaat is? Want waarom zijn publieke voorzieningen belangrijk?

Door Twan van Lieshout

Ik las hiertoe twee boeken. Het eerste is het in 2017 verschenen boek *Public things. Democracy in Disrepair*, dat begin dit jaar in de Nederlandse vertaling uitgebracht werd. Het is geschreven door de Canadese politiek filosofe Bonnie Honig, en heeft een omvangrijke inleiding door de Leidense hoogleraar Bastiaan Rijpkema.

Honig betoogt dat we in het – ook huidige – debat over de zorgwekkende staat van de democratie ons vaak richten op de democratische procedures. De besluitvorming, het kiesstelsel, in hoeverre de rechtsstaat netjes geëerbiedigd wordt. Minder ligt de focus op ‘publieke dingen’: vaak fysieke, tastbare bewijzen van iets (‘een ding’) dat publiek is. Bijvoorbeeld infrastructuur, een weg of een brug, scholen, parken, maar ook het leger of het rioolstelsel. Feitelijk zijn het de dingen die ‘van ons allemaal zijn’ en veelal onder beheer van de overheid vallen.

Honig zet in het democratedebat deze fysieke dingen centraal. Ze denkt dat juist onze verhouding tot

deze dingen, en tot elkaar, wanneer we deze dingen betreden of gebruiken, ons tot burgers maakt. In tegenstelling tot menig links denker is Honig van mening dat een publiek ding niet per se goed hoeft te zijn: het kan ook burgers verdelen politiseren of uitsluiten. Denk hierbij aan een park of het openbaar vervoer, waarin ondanks een publiek karakter som-

mige mensen of groepen geweerd kunnen worden, zoals bijvoorbeeld in de VS tijdens raciale segregatie in de twintigste eeuw. ‘Zelfs wanneer publieke dingen verdeeldheid zaaien, bieden ze een basis voor het organiseren, aanvechten, verdedigen of herdefiniëren van verschillende manieren van collectief samenzijn in een democratie.’

Interessant is Honigs idee, zoals Rijpkema ook in zijn voorwoord opmerkt, dat de publieke dingen een voorwaarde of startpunt kunnen zijn voor de organisatie van burgers – en niet andersom. Hij noemt hierbij als voorbeeld een systeem van waterputten, die gezamenlijk gebouwd werden, en dat juist het beheer de groep gebruikers samenbracht en ook samen voor hun belangen liet strijden. Een aardig voorbeeld in mijn eigen omgeving is mijn wijk-speeltuintje. Het speeltuintje met de schommels en klimtoestellen was er het eerst, maar bood al snel een gezamenlijke fysieke plek voor allerlei buurtfeesten, buurtkoffies en de jaarlijkse vieringen zoals Koningsdag. Kortom, met een sfeer van cohesie en lokaal burgerschap is de speeltuingrond vruchtbare aarde voor burgerinitiatieven. Ze worden doorgegeven, veelal door oudere ouders aan jonge ouders, maar ook aan nieuwkomers in de buurt die zich laagdrempelig kunnen integreren en ook dingen kunnen organiseren. Nu nog zien wat de komst van een nieuw asielzoekerscentrum aan integratiedynamiek gaat brengen in ons speeltuintje.

Maar je kunt de stelling ook om draaien: het verval van publieke dingen zou wel eens een opmaat naar verminderd burgerschap kunnen zijn. Dat kan zijn omdat de lokale overheid het publieke ding niet meer kan bekostigen (zie hiervoor bijvoorbeeld het interview

met Maarten van den Bos in dit nummer), omdat het via de politiek geprivatiseerd wordt, of omdat bepaalde groeperingen zich onttrekken aan het publieke ding. Honig noemt hierbij de tendens in de Verenigde Staten dat wanneer een publieke voorziening ook toegankelijk werd voor gekleurde burgers, de witte bovenklasse juist vertrok en haar eigen faciliteiten ging inkopen. In het voorbeeld van mijn speeltuintje: enkele wijken verderop, in de

lange theoretische verhandelingen over psychoanalyticus Donald Winnicott en Hannah Arendt, die weinig ter zake zijn. Intrigerend is Honigs stellingname dat het debat zich eerder op de politieke kant van publieke dingen moet richten, in plaats van het meer klassieke efficiëntie-debat, waarin de vraag centraal staat of de staat of markt uiteindelijk de beste producent van een bepaald nuttig goed is: 'er zijn andere redenen dan efficiëntie om publieke

tot automobilisten – tot uitdrukking komt. Deze voorbeelden stralen weinig urgentie uit.

Vandaar dat ik een tweede boek zocht waarin wel een helder pleidooi staat voor het in stand houden of versterken van publieke voorzieningen. Dat is *Gekaapt door het kapitaal. Zorg, onderwijs, wonen en kinderopvang*. Het is geschreven door journaliste Mirjam de Rijk, en verscheen afgelopen zomer. Eerder interviewde we haar al over dit thema in *Tijd&Taak* over de reeks artikelen die ze hierover in *De Groene Amsterdammer* schreef (maart 2024). De Rijks boek is stilistisch de tegenpool van *Publieke dingen*: scherp en toegankelijk, en vooral vol interessante voorbeelden over alle publieke voorzieningen die zijn geprivatiseerd, dreigen te worden geprivatiseerd of op andere manieren niet in publieke handen zijn terwijl dit eigenlijk wel zou moeten. Wie dit boek leest, zit nooit meer verlegen om argumenten tegen rechtse sprekers die stellen dat het allemaal reuze meevalt in het 'diep-socialistische' Nederland, en die meestal komen met het voorbeeld van hoe de telecomsector toch zo prima geprivatiseerd is.

De Rijk gaat in haar boek eerst een aantal typisch publieke sectoren langs: de zorg, het onderwijs, huisvesting, en kinderopvang. Al deze sectoren zijn verschillend, maar allemaal zijn ze op één of andere manier ten prooi gevallen aan kapitalistische investeerders, die weliswaar met de mond belijden dat het hun om kwaliteit te doen is, maar zich feitelijk concentreren op rendement. Ineens werd het zichtbaar bij de opkoop van huisartsen door Co-med, maar feitelijk was deze zelfde dynamiek in andere branches als de tandartsen en GGZ al langere tijd aanwezig. Volkshuisvesting werd onder Stef Blok verpatst aan buitenlandse in-

“Het verval van publieke dingen zou een opmaat naar verminderd burgerschap kunnen zijn.”

rijkere buurt, staan meer vrijstaande huizen met grote tuinen, waarbij het speelterrein zich letterlijk op het private terrein afspeelt. Er speelt enkel het kind dat er woont, eventueel is een vriendje uitgenodigd. Ouders komen er elkaar niet tegen, er is minder publiek beheerde grond, er is minder gemeenschapszin en burgerschap. Douglas Rushkoff beschreef deze zelfde dynamiek al eerder in *Life Inc.* over Amerikaanse gemeenschappelijke barbecueplekken, die niet meer gebruikt werden en verdwenen naar mate wijken rijker werden. Het publieke ding verliest zijn waarde, en het burgerschap binnen de wijk verliest daardoor ook aan kracht.

Naar aanleiding van een aantal van bovenstaande stellingen van Honig kun je interessant filosoferen. Maar dit wil niet zeggen dat 'Publieke dingen' nu zo'n prettig leesbaar boek is. Integendeel zelfs: het grootste deel van het boek is het ploegen door

dingen te waarderen. (...) Ze richten de wereld in waarin het democratisch leven plaatsvindt. Ze voorzien ons niet alleen in onze behoeften, werken ons soms tegen en helpen ons om democratisch burgerschap te ontwikkelen. Dit geldt zowel voor rioolwaterzuiveringsinstallaties als voor spoorwegen.' Maar vervolgens is het in Honigs boek wel echt zoeken naar aansprekende voorbeelden waar nu werkelijk de stelling wordt bewezen dat publieke dingen zo belangrijk zijn voor de democratie of voor burgerschap. De meest praktische voorbeelden waarmee Honig komt, zijn de geflopte aangekondigde bezuiniging op Pino ('Big Bird') van Sesamstraat door Mitt Romney in de door hem verloren presidentsstrijd in 2012, en een hele verhandeling over de achter Amsterdam Centraal aangelegde 'shared space' zonder verkeersregels van verkeerskundige Hans Monderman, waarin juist de gelijkwaardigheid van alle weggebruikers – van voetgangers

vesteerders, die uiteraard niet een bijzondere interesse hadden in het welzijn van Nederlandse huurders, maar wel in een prima rendement. De kinderopvang begon met enkele kleine bedrijfjes, maar is inmiddels een speelveld van conglomeraten die vestigingen sluiten in armere wijken om zich voornamelijk op de rijkere wijken te richten die hoge tarieven kunnen en willen betalen.

De Rijk laat zien dat veel van dit soort *private equity* vooral gericht is om met kapitaal nog meer kapitaal te creëren. Het maakt daarbij eigenlijk weinig uit wat nu werkelijk het goed is dat geproduceerd wordt, en wat de kwaliteit daarvan is. Van belang is het bedrijf of de overgenomen partij af te slanken, en voor nog meer geld weer door te verkopen. Of er geldt de schaalgrootte: met een grotere portefeuille is het makkelijker om leningen af te sluiten, die weer gebruikt kunnen worden voor nieuwe aankopen. Geld maakt geld.

Hoopgevend is dat De Rijk afsluit met een reeks van aanbevelingen, die verrassend haalbaar en praktisch

zijn. Privaat hoeft niet altijd problematisch te zijn, zolang er bijvoorbeeld sprake is van non-profit, zoals de zorg lange tijd was. In veel gevallen zou je een verbod op het maken van winst kunnen (her)installeren, juist in sectoren die betaald worden met publiek geld (bijvoorbeeld de kinderopvang en de zorg), waarbij strak toezicht vervolgens essentieel is. Regulering is wel degelijk mogelijk, getuige juist ook de regels en heffingen die de woningcorporaties wél over zich uitgestort kregen. Regels voor transparantie en maximale salarissen voor bestuurders kunnen

collectieve voorzieningen als zwembaden, fatsoenlijke schoolgebouwen of bibliotheken op de helling moeten zetten omdat er een rechtse onwil is om ze te bekostigen, dan ligt hier een duidelijk probleem dat goed te politiseren valt. In het interview dit nummer met Maarten van den Bos noemt hij hiervoor een aantal goede strategieën.

Om deze strijd te winnen, is het boek van De Rijk veel bruikbaar dan dat van Honig. Het is waar, niet alleen draait het bij onze publieke voorzieningen erom of dat ze op de

“Privaat hoeft niet altijd problematisch te zijn, zolang er sprake is van non-profit.”

sectoren oninteressant maken voor rendementszoekers. Investeren in een publieke infrastructuur (van de ICT van de overheid tot digitale onderwijsplatforms als Magister) zorgen ervoor dat er een publiek alternatief is zodat de publieke sector niet louter zonder zeggenschap overgeleverd is aan private aanbieders met hoge prijzen en grote dataverzameldrift. Verder geeft De Rijk nog een aantal nuttige aanbevelingen om te voorkomen dat kapitaal zo enorm accumuleert, en zodoende altijd op zoek gaat naar een nieuwe prooi. En dan is dit nog maar een selectie uit haar voorstellen.

In het huidige politieke debat is de discussie om fatsoenlijke publieke voorzieningen nog steeds heel actueel. Zolang de huisarts- of tandartszorg niet op orde is, we woekertarieven voor huurwoningen of kinderopvang moeten betalen, of gemeenten allerlei belangrijke

meest efficiënte manier tot stand komen. Alleen het publieke karakter, en daarmee de algemene toegankelijkheid maar ook publieke verantwoordelijkheid, kan een reden zijn om een publiek ding vooral publiek te houden. Maar wie burgers wil overtuigen, kan beter laten zien hoe kinderopvangtarieven kunnen dalen of waarom het idioot is om bepaalde partijen in de zorg toe te laten die er louter geld aan willen onttrekken, waardoor er minder budget overblijft voor patiënten. Er is een wereld te winnen voor de voorstanders van de publieke sector.

Gelezen:

Bonnie Honig, *Publieke dingen. Democratie ontregeld*. 2025. 239 p.

Mirjam de Rijk, *Gekaapt door het kapitaal. Zorg, onderwijs, wonen en kinderopvang*. 2024. 196 p.

De rode droom

In 1994, aan de vooravond van de start van het eerste 'Paarse' kabinet, vond in Amsterdam een grote expositie plaats in het kader van 100 jaar sociaaldemocratie (1894 was het oprichtingsjaar van de SDAP). In de Nieuwe Kerk werden verkiezingsposters, schilderijen, foto's en socialistische paraferalia zoals theelepeltjes en speldjes tentoongesteld die de sociaaldemocratische geschiedenis en esthetiek in beeld brachten. Voor de bijbehorende catalogus schreef historicus Piet de Rooy een essay van een kleine 70 pagina's, *De rode droom*. Ook nu, in tijden van linkse samenwerking en extreemrechtse dreiging, is dat nog zeer lezenswaardig.

Door Naomi Woltring

De Rooy liet zien dat socialisten veel gezamenlijk hadden met liberalen zoals een streven naar rechtvaardigheid, vrijheid en gelijkheid. In de tweede helft van de negentiende eeuw trokken ze dan ook samen met hen op, bijvoorbeeld met gezamenlijke kieslijsten. En 'de trots der sociaaldemocraten, hun gemeentepolitiek, was tot op zeer grote hoogte slechts het in praktijk brengen dan wel afronden van wat progressief-liberalen nuttig en nodig hadden gevonden en voor een deel al hadden uitgevoerd'. Plagerig duidt hij de SDAP als een 'rechtse afsplitsing' wanneer hij de pijnlijke organisatorische scheiding der geesten tussen communisten en sociaaldemocraten bespreekt. Voor communisten lonkte immers primair de revolutie, terwijl de sociaaldemocraten de parlementaire weg wilden bewandelen.

Hoewel het essay over de linkse geschiedenis gaat, ademt het boek van De Rooy zelf ook de tijdsgeest van de jaren negentig en bood zo wellicht onbedoeld een historiografische legitimatie voor de samenwerking met D66 en VVD. Waren sociaaldemocraten en liberalen niet vooral óók elkaars favoriete vijanden omdat ze ook zo veel op elkaar leken? De Rooy suggereert echter ook dat sociaaldemocraten het meest invloedrijk waren op momenten dat ze niet in de regering zaten maar andere partijen hun ideeën overnamen, zoals bijvoorbeeld de progressief-liberalen deden na de eeuwwisseling, de katholieken na de Eerste Wereldoorlog en in de jaren zestig bij de uitbouw van de verzorgingsstaat (en wat dacht u korter geleden van D66, VVD en CDA ten tijde van Rutte-IV?). 'De sociaaldemocraten hadden zich de vraag kunnen stellen: wie heeft er nog vrienden nodig met zulke vijanden? Die vraag hebben zij zich echter niet gesteld.'

Inmiddels zijn de kaarten anders geschud. Na de autoritaire draai van de ooit-liberale VVD hebben we wel degelijk nieuwe vrienden nodig, want die partij kunnen we met geen mogelijkheid meer als 'favoriete vijand' zien. Klassiek

**Piet de Rooy e.a., *De rode droom*.
Een eeuw sociaaldemocratie in Nederland,
Uitgeverij SUN 1995 (antiquarisch verkrijgbaar)**

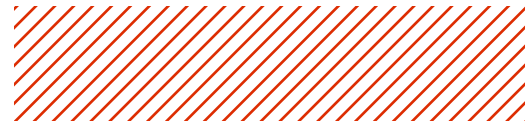
politiek liberalisme of aandacht voor sociale rechtvaardigheid hebben we de afgelopen jaren immers amper bij de partij kunnen ontwaren en respect voor mensenrechten of internationaal recht evenmin. Voor er weer van liberalisme bij de VVD kan worden gesproken is het nodig dat de partij, in woorden van rechtsfilosofe Tamar de Waal, 'het rechtsstatelijke licht ziet [...] en van koers wijzigt'. Een rechtsstaatverklaring is niet genoeg. Dat vereist ook personele wisselingen.

Politologen Kitschelt en Häusermann laten zien dat er op links de meeste electorale 'markt' is voor een partij die groene en linkse idealen combineert. Maar ook dan blijft Nederland een coalitieland. De nieuwe rood-groene partij dient daarom verder te kijken, de samenwerking op te zoeken met D66 en de banden aan te halen met de nakomelingen van de 'rode familie' van weleer (van SP tot Bij1), nieuwe bondgenootschappen te sluiten (bijvoorbeeld met de Partij voor de Dieren en Denk) en ook sociaal en rechtsstatelijk voelende CDA'ers eens diep in de ogen te kijken.

Velen van ons vormden op 24 mei een rode lijn door Den Haag in protest tegen de genocide op Palestijnen. Dat was voor iedereen die daar was een verademing van herkenning en solidariteit. We zijn niet alleen. Er is beweging aan het ontstaan. De verkiezingen zouden weleens op het juiste moment kunnen komen om die beweging momentum te geven. Van de nieuw te vormen partij vereist dat een blik naar buiten, een breed gedragen tienpuntenplan met andere partijen en maatschappelijke organisaties, wellicht een schaduwkabinet van bondgenoten. We hebben goede mensen te over – in Den Haag en daarbuiten. De tijd is rijp.

In gesprek
met **Keren
Hirsch**

Alle minderheden samen zijn samen een meerderheid

Het is de dag na Koningsdag als ik Keren Hirsch spreek over haar ervaringen in de politiek. Keren is fractievoorzitter in de stadsdeelcommissie Amsterdam Zuid en zat een tijdje in de gemeenteraad van Amsterdam. Ze heeft bekendheid gekregen als één van de Joodse stemmen in het debat over de noodzaak tot dialoog in tijden van polarisatie. Daarom dit gesprek; over levensbeschouwelijkheid en de politiek.

Door Egbert de Vries

Op de vraag hoe zij zichzelf zou omschrijven geeft Keren aan dat ze modern Joods is. "Ik ben niet echt praktiserend Joods, maar we vieren wel al de feestdagen op onze eigen manier. Dus we doen wel het Joodse thuisgedeelte maar ik ga niet naar de synagoge, althans niet voor de dienst." In haar jeugd ging Keren wel naar de synagoge. En ze heeft op het Joods basis- en middelbaar

onderwijs gezeten in Amsterdam Zuid. "Ik heb er ook les in gekregen, ik ken bijvoorbeeld alle gebeden en ik kan de liedjes meezingen. Ik heb het van huis uit meegekregen door mijn oma die soms wel naar de synagoge ging en dan ging ik mee." Toen Keren jong was aten ze elke vrijdagavond bij haar oma. "Dat was dus echt wel zo'n Joodse traditie. Hier werd – echt waar – niet over onder-

handeld. Mijn oma overleed toen ik 17 was, maar daarvoor heb ik echt geen vrijdagavond gemist."

Keren is nu zelf lid van de Liberaal Joodse Gemeente. Hoe is dat zo gekomen? "Ik was heel lang niet lid. Maar na 7 oktober had ik toch het gevoel dat ik er behoefte aan had om toch op de één of andere manier wat meer ver-

bonden te zijn. Ook in een gemeente, in letterlijke zin. Als ik al eens ergens naartoe ging, dan was het de Liberaal Joodse Gemeente, dus dat was een logische zet." De regels rondom het Joods zijn wisselen tussen de verschillende gemeenten. Voor Keren was dit geen ingewikkelde zaak, haar moeder is Joods en zij heeft zelf op Joodse scholen gezeten. "Dan meld je je aan en ga je op gesprek bij de rabbijn. En dan vertel je over jezelf en hoe je naar de dingen kijkt. Er werd ook meteen gevraagd,

langs te komen in de synagoge. 'We hebben een dialoog evenement waarin we het gesprek aangaan. Ik zeg niet dat anderen dat niet doen, daar kan ik niet over oordelen, maar vind dat we op een heel positieve manier bijdragen aan de hele maatschappij waarin wij leven.' "Je kunt heel gesloten zijn, en dat snap ik ook. En voor een deel is het dat ook: het gebouw kun je niet zomaar inlopen (*de synagoge is beveiligd*, EdV). Maar ik vind dit wel belangrijk. Wat je gemeenschap ook is, welk geloof ook,

“Ik had er behoefte aan om toch op de één of andere manier wat meer verbonden te zijn.”

wat ik heel leuk vond, of je ook actief wilde worden binnen de gemeente, en op wat voor manier. Kort daarna werd er ook op een vrijdagavond een nieuwe-leden-etentje georganiseerd. Dat was leuk want dan ontmoet je ook mensen van de gemeenschap. Fijn als je er nog niemand kent. Er worden vaak genoeg mensen lid die nog weinig andere Joodse mensen kennen, dus dan is het fijn om die direct te leren kennen. Voor mij geldt dat minder; ik had al best wat contacten.”

Binnen de Liberaal Joodse Gemeente zijn verschillende clubjes waar je je bij aan kunt sluiten en aan kunt bijdragen. Als je behoefte hebt kun je meteen actief worden op een manier die bij jou past. Er zijn ook groepen voor mensen van verschillende leeftijden, het is al met al een levende en levendige gemeenschap. Het is de grootste gemeente van Nederland en een heel actieve. De gemeente organiseert projecten, zoals 'leer je burens kennen' waarbij ze scholen uitnodigen om

je bent een in Nederland gevestigde gemeenschap en ik vind dat je dus ook onderdeel met zijn van Nederland en de verbinding moet opzoeken met mensen die niet onderdeel zijn van jouw geloofsgemeenschap. Dus daarom is er denk ik ook zo'n project als 'leer je burens kennen'.”

Zelf heeft Keren nog geen lidmaatschap van een commissie maar ze neemt wel deel aan de dialoogsessies. Zo was er een dialoog op 6 mei over 80 jaar bevrijding, met drie sprekers uit de Joodse, christelijk en islamitische gemeenschap.

Gevraagd naar het effect van haar Joodse achtergrond op haar politieke werk geeft Keren aan dat ze door haar Joodse achtergrond weet hoe het is om als minderheid te leven. "Dus wat je minderheid ook is, ik vind dat je daarvoor altijd moet strijden en ook moet opkomen voor hun rechten. En dat je minder vanuit jezelf moet denken. Dat heb ik altijd geprobeerd en dat doe

ik nog steeds waar ik kan. Als je veel met anderen in gesprek bent of raakt dan hoop ik dat er minder in hokjes en groepen wordt gedacht." "Als je maar iemand hebt ontmoet van een andere groep, waar je een vooroordeel over had, en je ziet dat die persoon eigenlijk anders is dan je denkt, dan hoop ik dat je vervolgens ook die groep niet zo meer wilt beoordelen.”

"Ik probeer altijd te denken: 'alle minderheden samen zijn samen een meerderheid'. En daarom probeer ik anderen daarin zoveel mogelijk te helpen. In al die gevallen waarin je wordt gediscrimineerd om wie je bent, niet om wat je vindt. Want ik weet natuurlijk niet exact hun pijn, maar ik weet wel de pijn die ik ervaar en dat dat vergelijkbaar is, en dat gun je niemand.' Dit komt terug in het politieke werk van Keren. Bijvoorbeeld in voorstellen om meer zichtbaarheid te geven aan de lhbtqi+-gemeenschap. Daarin heeft Keren ook een gezicht gekregen. De eigenaar van een koffiezaakje uit Amsterdam Zuid wendde zich tot haar toen tot tweemaal toe een *progress*-vlag bij zijn koffiezaakje was vernield. 'Ik word daar dan zo boos over. En hij zegt dan: 'Ik ga er gewoon 100 bestellen, ik geef niet op!' Ik zou dan echt willen dat ik iets meer kon doen dan hem een luisterend oor bieden.”

Keren meent dat haar Joodse opvoeding invloed heeft op haar politieke werk. "Ik vind bijvoorbeeld dat de sociaal-democratie en het Jodendom qua gedachtengoed voor een deel met elkaar verbonden zijn. Dat neem je dus mee. Dat de sterkste schouders de zwaarste lasten dragen. Dat heb ik ook van huis uit meegekregen, dat je mensen die het minder hebben, actief moet proberen te helpen. Ik weet niet wat de Nederlandse vertaling is van Tzedakah, maar dat geven aan anderen is dat wat ik toepas. De traditie wil dat je ongeveer 10% van je inkomen op enige manier hieraan moet besteden. Naast met geld kun je ook op

andere manieren bijdragen om mensen die het minder hebben te helpen. Ook praktisch. Ik help bijvoorbeeld altijd bij de actie met de voedselbank en als het aan mij ligt zouden we dat elke maand doen” (*de PvdA Amsterdam Zuid zamelt elk jaar bij een supermarkt houdbare producten in voor de voedselbank, EdV*). “De politiek zou oog moeten hebben voor mensen die het minder hebben maar dat is gewoon niet altijd zo.” Keren verwijst naar de discussies over afval: sinds de invoering van de statiegeldregeling ligt er meer afval op straat omdat mensen vuilnisbakken doorzoeken. Het gesprek concentreert zich op het afvalprobleem en niet op de mensen die letterlijk zo hun kostje bij elkaar moeten scharrelen. “De oplossing is niet om die mensen te beboeten, maar om te bedenken hoe ze hun werk makkelijker kunnen doen.”

We komen te spreken over de PvdA en hoe die omgaat met levensbeschouwelijkheid. Geeft de PvdA voldoende steun en ruimte aan mensen met een levensbeschouwelijke achtergrond? “Ik vind dat dat wisselt, als ik eerlijk ben. In de basis wordt elk geloof gerespecteerd, dus dat is positief. Alleen ik denk dat ze naar buiten toe het ene geloof meer publiekelijk omarmen dan het andere. Dat heeft misschien te maken met de huidige tijdgeest en dat vind ik jammer want dat zou er niet toe moeten doen. Geloof staat los van wat er in de wereld gebeurt. In de basis is de PvdA een seculiere partij, dus zouden ze kritisch kunnen zijn op sommige uitingen van geloof maar dat gebeurt niet omdat ze bang zijn dat ze daarmee het hele geloof wegzetten.”

Soms speelt ten onrechte mee dat de ene geloofsgemeenschap kleiner is dan de andere. En dat daardoor de aandacht ook minder is. ‘Als je kijkt naar het bestrijden van antisemitisme, dan vind ik dat de partij daarin echt tekortschiet. Ik vind overigens dat alle partijen daarin tekortschieten. Maar ik ben

niet lid van die andere partijen, dus ik zeg het tegen mijn eigen partij. En ik kan twee redenen bedenken waarom ze daarin tekortschieten die beide niet goed zijn. Ten eerste omdat rechts zich er heel veel over uitspreekt. Maar dan denk ik: ‘je hebt het zelf een rechts thema laten worden want dat was het nooit’. En reden twee die ik kan bedenken is dat het veel tijd en moeite kost. En de groep die je bedient is erg klein. Het gaat je nooit een zetel opleveren. Dit terwijl we de tweede fractie in het Parlement zijn en genoeg menskracht hebben om dit op te pakken.”

Hoe reageren mensen in de politiek op haar achtergrond? In Amsterdam Zuid is een behoorlijk aantal stadsdeelcommissieleden Joods of heeft een deels Joodse achtergrond. Niet gek wellicht want 1 op de 8 inwoners is Joods. Toen Keren in de gemeenteraad zat hield ze haar maidenspeech over antisemitisme en die heeft veel aandacht gekregen, ook landelijk. Niet alleen maar positieve aandacht. Keren is ook bestuurslid van het CIDI en dat maakt dat het voor sommige mensen niet meer mogelijk is om haar als persoon te zien. “Ik word soms echt aan de publieke schandpaal genageld. Posts op sociale media die eisen dat ik de partij uit moet. En dan wordt de partij getagd. Helaas ben ik daar wel een beetje aan gewend.” Of het haar werk beïnvloedt vindt ze lastig om te zeggen, maar onbewust praat je toch minder of anders over dingen. “Als mensen vragen wat ik aan antisemitisme heb meegemaakt, houd ik dat stukje vaak wel achterwege. Omdat het groter kan worden. Omdat sommige mensen dingen doen vanuit hun positie die ze helemaal niet mogen doen. Het enige wat ik dan graag wil als dit soort dingen gebeuren, is dat het wordt weggehaald en dat mensen stoppen met de activiteit om mij in een kwaad daglicht te zetten.”

Keren is hierin sterk. “Ik heb inmiddels zoveel nare dingen over me heen

gehad, en als ik dat mij echt allemaal zou aantrekken, dan zou ik nu in een inrichting moeten zitten. Op een bepaald moment krijg je zoveel over je heen van mensen die je niet kent en die je nog nooit hebt ontmoet.” Keren laat zich ook niet van de sociale media afdrukken door deze mensen, ze wil op sociale media ook nieuws en speciale sites kunnen volgen. En er zitten ook heel leuke mensen op.

Gelukkig heeft Keren ook veel lieve mensen in de partij om zich heen. “Mensen die in een vergelijkbaar schuitje zitten binnen de partij. Die een heel grote steun voor mij zijn of zelfs meer dan dat.” Alleen jammer dat er nooit een signaal vanuit de partijtop komt als er weer eens op haar vertrek uit de partij wordt aangedrongen. Een signaal waarin de partijtop aangeeft: ‘Laat het duidelijk zijn, wij zullen daar echt nooit naar luisteren’, zoiets...” Tegelijk realiseert Keren zich dat dit wel meer partijleden overkomt, om meerdere redenen. En zij vindt van zichzelf dat ze zich redden kan, maar dan zou de partij wel vaker moeten omkijken naar andere mensen die mogelijk last hebben van uitsluiting. Met de huidige afdelingsvoorzitter van de PvdA Amsterdam heeft Keren gelukkig wel dat contact. “Je hoeft niet altijd met iemand fysiek af te spreken, je kunt ook één op één een berichtje sturen of een appje.”

Noot van de redactie:

Op 25 juni heeft Keren Hirsch via sociale media meegedeeld dat ze haar lidmaatschap van de PvdA heeft opgezet naar aanleiding van de motie Piri over een tijdelijk volledig wapenembargo tegen Israël en de gang van zaken op het congres.

Jos
Aarnoudse

van de Voorzitter

Vrijheid en rechtvaardigheid

Wat we zouden moeten voorstaan is een politiek van rechtvaardige vrijheid voor iedereen. De woorden 'vrijheid' en 'rechtvaardigheid' gaan voorop als fundamentele waarden voor een overtuigende duurzame sociaaldemocratische politiek.

In 2024 liet Nobelprijswinnaar Joseph E. Stiglitz een nieuw boek het licht zien. Hij titelde het: *The Road to Freedom. Economics and the Good Society*. Hij pleit ervoor dat sociaal denkende mensen het begrip 'vrijheid' reclaimen, omdat het nu gekaapt is door rechts om zogenaamde ondernemende en hardwerkende types de maximale ruimte te geven rijk tot zeer rijk te worden. De titel van Stiglitz' boek is een verwijzing naar een ander, schoolmakend boek, namelijk dat van de econoom Friedrich Hayek, dat uitkwam net na de Tweede Wereldoorlog, getiteld: *The Road to Serfdom*. Juist door de wereldwijde economische crisis van toen, ging het maatschappelijk denken in de richting van een planmatige inbedding van economische activiteiten, mét ruimte voor een vrije markt, maar zeker ook met een flinke sturende rol voor een democratisch geleide overheid. Hayek waarschuwde echter voor de staatsbureaucratie die dat volgens hem zou opleveren.

Of hij en zijn navolgers het werkelijk geloofden of niet, zij tamboerden op het idee, dat als je nu maar de economische markten absoluut vrij liet, iedereen daar beter van zou worden. Vanaf de jaren '80 van de vorige eeuw is er flink werk gemaakt van de ontbreiding van een nieuw soort geglobaliseerd kapitalisme. De gevolgen zijn langzaam maar zeker wel in beeld, met een terecht groot

“Tegelijk schemert in de uitdrukking ‘voor iedereen’ de rechtvaardigheid door.”

Jos Aarnoudse is
voorzitter van de
Banning Vereniging

onbehagen onder brede lagen van de bevolking, ook in welvarende landen. Wie kennis wil maken van de mechanismen die in het geding waren en zijn, leze *The Crisis of Democratic Capitalism* van Martin Wolf.

Iedereen dient echter de mogelijkheid te hebben zich naar eigen potentiëel te ontwikkelen, zonder dat het anderen schaadt of tekortdoet, aldus Stiglitz. Dat vraagt om een fatsoenlijke materiële bestaanszekerheid voor iedereen. Maar het gaat uiteindelijk ook om meer dan alleen voldoende eten te hebben en een dak boven je hoofd (en een autootje voor de deur). Persoonlijke vrijheden en rechten zijn van het allerhoogste belang. Mag en kun je zijn, die je wilt zijn, welke achtergrond je ook hebt, of welke set van identiteiten je je zelf ook wilt aanmeten?

Tegelijk schemert in de uitdrukking ‘voor iedereen’ de rechtvaardigheid door. Het gaat om vrijheid in verbondenheid, in gemeenschap met anderen. Het gaat om het besef, dat wat je voor je zelf zou willen realiseren, dat je dat alleen kunt in samenhang met anderen en binnen een goed geordende samenleving. Maar ook om het uitgangspunt dat je een gezamenlijke verantwoordelijkheid hebt en dat voor iedereen mogelijk te maken, of ten minste te zorgen voor een fatsoenlijk bestaan. Dat als zaak van gerechtigheid. Uit de toespraak van Willem Banning bij de oprichting van de PvdA een klein citaat: “Er was een diep, soms grimmig besef, dat de toekomst van ons geschonden volk, de toekomst van de

“De toekomst van de gerechtigheid en de vrijheid: daar gaat het ook vandaag om.”

brede zwoegende massa, de toekomst van gerechtigheid en vrijheid in deze lage landen ons de plicht oplegde om deze concentratie (samenwerking dus) van gelijkgezinde krachten tot stand te brengen, als het innerlijk mogelijk zou zijn.”

De toekomst van de gerechtigheid en de vrijheid: daar gaat het ook vandaag om. En ik verheel niet, dat mij soms ook een diep, haast grimmig besef overvalt dat we vandaag de dag niet maar een politiekje hebben te ondersteunen met onze reflecties binnen de Banning Vereniging, maar dat het ook vandaag om grote dingen gaat. Waarin we opnieuw positie moeten innemen, keuzes moeten maken, niet wegstappen, niet terugtrekken, maar deelnemen, krachten mobiliseren, mensen overtuigen, analyses delen, aansprekend moeten communiceren, moeten laten zien, dat het moet kunnen: ruimte voor individuele vrijheden met een van randvoorwaarden voorziene economische ontwikkeling, waarin eerlijkheid en duurzaamheid een plek hebben, ingebed

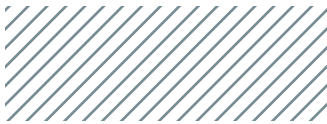
in een manier van overheidssturing die, zoals Willem Drees het noemde, besluitvaardig, daadkrachtig, én democratisch zal zijn.

Binnen bestuur en vereniging van de Banning Vereniging hebben we – als vingeroefening – in het voorjaar van 2025 een uitgebreide bezinning gewijd aan visie en waarden voor een overtuigende duurzame sociaaldemocratische politiek. We bespraken tijdens onze Algemeen Ledenvergadering van 25 mei jl. twee uitgebreidere documenten, die je kunt vinden op de website van de Banning Vereniging.

Verder denken over dit onderwerp?

Ook in de rest van onze beweging wordt nagedacht over fundamentele waarden. Wetenschappelijk Bureau GroenLinks en de Wiardi Beckman Stichting hebben een eerste voorzet voor een beginselprogramma voor de nieuwe fusiepartij gepubliceerd: 'Tijd voor solidariteit'. Ze willen hiermee de discussie over een gezamenlijke ideologische richting en grondslag starten. Wij hebben als Banning Vereniging onze overwegingen meegegeven. Als u interesse heeft om betrokken te zijn kan dat via <https://wbs.nl/publicaties/tijd-voor-solidariteit>.

Angst en minnen: de Heiligdomsvaart in Maastricht

Tijdens het diner gaat mijn telefoon enthousiast van hand tot hand; op het scherm staat de foto die ik aan mijn buurman liet zien, en nu de hele tafel intrigeert en tot kreten en luide discussies leidt. Het zijn de felblauwe, diep omwalde ogen die voor ophef zorgen – een grappenmaker zegt dat de persoon op mijn scherm kijkt alsof hij net beseft dat hij zijn onderbroek niet aan heeft.

Door Lies Defever

Sommigen karakteriseren de uitdrukking in die ogen als angst, op-perste verbazing of shock. Het zijn ogen die al meer dan vier eeuwen niet geslapen hebben, en hoewel de langdurige slapeloosheid ze wat scheel heeft getrokken, hebben ze aan nieuwsgierigheid niet ingeboet. Eén iemand aan tafel ziet een mengeling van angst en minnen: “Hij kijkt alsof hij overvallen wordt door de aanblik van iets of iemand die hij al lange tijd zoekt, maar nooit echt dacht te vinden, een verloren vriend die hij niet durfde hopen weer terug te zien.”

Mijn tafelgenoten zijn zodanig gericht op de blik van de man op mijn scherm dat het een hele tijd duurt voor iemand vraagt naar wie we eigenlijk kijken. De blauwe ogen liggen diep in een voornaam goud-en-zilver gezicht, met flinke snor en grove krullen. In een katholiek land zou de vraag anders gesteld worden – “Welke bisschop is dit?” – maar hier aan tafel in Tunesië, waar ik vrienden opzoek, maakt de met edelstenen beslagen mijter geen indruk. In Maastricht daarentegen is deze heilige als liftmuziek – immer aanwezig in de achtergrond, onopvallend maar on-

misbaar. Het borstbeeld op mijn telefoonscherm is dat van Sint-Servaas, brenger van het christendom naar Nederland en eerste bisschop van Maastricht.

De overlevering van Servaas' lange en avontuurlijke leven lijkt niet te rijmen met enige realistische kalendertijd en fysica. Gelukkig hoeven historische correctheid en religieuze traditie niet hand in hand te gaan, en is die laatste er juist om handvatten te bieden voor wanneer die eerste tekortschiet. Servaas, geboren in Armenië in de 4^e of 5^e eeuw als achter-achterneef van Jezus, kwam na vele omzwervingen, gevechten met draken en stormen, en uitzonderlijke ontmoetingen met onder anderen de apostel Petrus, keizer Constantinus II en Attila de Hun in onze gewesten terecht, waar hij de Triniteit predikte. Hij werd begraven bij de brug over de Maas, over zijn graf werd een basiliek gebouwd, en vanuit zijn laatste rustplaats verrichtte hij nog vele wonderen, die steeds meer pelgrims aantrokken. In juni dit jaar zullen de relieken van Sint-Servaas de schatkamer van de naar hem genoemde basiliek verlaten en voor de 56^e keer sinds 1391 door de straten van

Maastricht gedragen worden tijdens de zevenjaarlijkse Heiligdomsvaart. (Een snelle rekenaar merkt een gat op: tussen 1632 en 1874 mocht deze religieuze optocht niet rekenen op de Nederlandse tolerantie.)

Ter ere van de Heiligdomsvaart kijkt het Maastricht Museum met een nieuwe blik naar zijn vaste collectie en vult die aan met kunstobjecten die gerelateerd zijn aan de Sint-Servaas-bedaar. De tentoonstelling *Pelgrimage naar Maastricht: een inspirerende blik op*

anderende gewoontes en protocollen rond de pelgrimage naar de stad aan de Maas. De grote verzameling van reliekhouders, pelgrimsdagboeken, verzamel-bedeltjes en andere pelgrim-sattributen maakt de lange geschiedenis van de Heiligdomsvaart tastbaar. Het hoogtepunt zijn de acht kleine zilveren platen die speciaal voor deze tentoonstelling uit het Hamburgse Museum für Kunst und Gewerbe zijn overgebracht. Ze beelden scènes af uit het leven van de heilige, en zijn de enige bewaard gebleven stukken van de originele reliekhouders die de schedel van Sint-Servaas bevatte nadat de basiliek in 1579 was geplunderd. Eén van de plaatjes verbeeldt de ontmoeting tussen Servaas en Petrus in Rome. Volgens de legende vertrekt Servaas zelf op pelgrimage naar Rome wanneer Tongeren wordt belegerd door de Hunnen. En hoewel zijn gebed daar niet verhoord wordt, krijgt hij als troost voor een gefaalde missie van Petrus, de bewaker van de hemelpoort, een mysterieuze sleutel.

Door de praktijk van het bezoeken van heilige plekken uit te lichten vanuit hun hele collectie presenteert het Maastricht Museum pelgrimage als tijd- en religie-overstijgend. En natuurlijk is dat zo: het zich richten

“Eén van de plaatjes verbeeldt de ontmoeting tussen Servaas en Petrus in Rome.”

de geschiedenis van de Heiligdomsvaart begint bij de altaren voor de godin Fortuna die door Romeinse soldaten in de regio werden opgericht, en leidt via de heidense traditie van grafgiften voor christelijke heiligen naar de ver-

tot heilige plekken om een zekere verlossing te bedisselen met hun god of goden is zo oud als de mens. In de laatste zaal gaat de tentoonstelling echter nog een stap verder, en worden reliekenverering en pelgrimage op

dezelfde voet gezet als voetbalwedstrijden, aandenkens aan concerten, vakantiesouvenirs en carnaval, die alle feestvreugde, verbinding en devotie zouden creëren. De ogen die aan mijn tafel voor zoveel ophef zorgden verraden echter dat er meer gebeurt tijdens een religieuze bedevaart. Het gespreksonderwerp verglijdt van Servaas' angstige blik naar de spanning en angst die gepaard gaan met de aankomende jaarlijkse joodse pelgrimage naar de Ghriba, de oudste synagoge buiten het Heilig Land die zich op het Zuid-Tunesische eiland Djerba bevindt. Mijn tafelgenoten in Tunis, de hoofdstad van Tunesië, blijven dit jaar

thuis uit veiligheidsoverwegingen: in 2023 werd tijdens de feestelijkheden een dodelijke aanslag gepleegd, de genocidale oorlog die een paar maanden later uitbrak in het Heilig Land zet de interreligieuze verhoudingen hier op scherp, een juwelier werd eerder deze week in de joodse wijk op Djerba aangevallen. En toch zijn er een paar, vooral Tunesische joden die na de onafhankelijkheid naar Frankrijk of Israël zijn getrokken, die gek genoeg zijn om er toch ieder jaar een punt van maken om af te reizen naar de Ghriba, onder wat voor omstandigheden dan ook. Verlossing bedisselen gaat gepaard met offers: het Oud-Hebreeuwse woord voor verlossing, *queoulah* (קְוֹלָה), betekent letterlijk terugwinnen, uitkopen of aflossen (zoals ook in het Engelse *redeem* en *redemption*). Voor wat hoort wat – en een offer is per definitie iets wat we eigenlijk niet kunnen missen, iets wat (te) veel van ons vraagt en een risico met zich meebrengt.

Traditioneel gezien vereisen pelgrimages een lange, moeizame of ten minste prijzige tocht, niet enkel een kaartje voor een voetbalwedstrijd of een souvenir aan een popsterconcert. De aanblik van verlossing en haar prijs boezemt angst en minnen in, ontzag voor dat wat niet te overzien

**“Verlossing
bedisselen
gaat gepaard
met offers
– iets wat
we eigenlijk
niet kunnen
missen.”**

of te voorspellen is – angstig ziet Servaas dat waar hij nooit op durfde hopen. Op hun website schrijft het bedevaartscomité van Maastricht dat de Heiligdomsvaart in de kern een religieus gebeuren is dat ‘uitnodigt tot bidden, vieren, danken, boete doen, vergeven, eren, en wat men zich ook als werkwoord bij geloven kan bedenken.’ Maar, zo gaat het comité verder ‘het ontvangen van gasten, pelgrims, ging al van oudsher gepaard met feestelijkheden buiten de kerk. Kermissen, volksvermaak, cultuur, muziek en dans en het goed verzorgen van de inwendige mens horen net zo bij de Heiligdomsvaart als een hoogmis.’

De langdradige en saaie hoogmis doorstaan: *queoulah*, en dan? Dan is er het feest, een kortstondig moment van aards paradijs – Servaas heeft immers aan zijn eigen pelgrimstocht die sleutel overgehouden, de sleutel tot het achterpoortje van de hemel:

het volksvermaak en het verzorgen van de inwendige mens in de straten van Maastricht.

De tentoonstelling *Pelgrimage naar Maastricht: een inspirerende blik op de geschiedenis van de Heiligdomsvaart* in het Maastricht Museum loopt tot 31 augustus 2025.

De Heiligdomsvaart vindt plaats van 12 tot 22 juni 2025. De buste van Sint-Servaas, samen met zijn andere relieken, werd rondgedragen in een processie in de stad op 15 en 22 juni.

Lies Defever studeerde antropologie aan de UvA en schrijft o.a. voor *hard/hoofd*.

Het volledige programma van de Heiligdomsvaart is te vinden op:
<https://www.heiligdomsvaart-maastricht.nl/nl>

Bitterballenpizza

Als ik dit stuk schrijf hangt overal in mijn thuisstad reclame in de tramhokjes voor New Yorks Pizza's bitterballenpizza. *Larger than live* presenteert de bitterballenpizza zich als een pizzabodem met daarop vele bitterballen, netjes geordend neergelegd en overgoten met veel mosterdsaus. En ik denk: 'Waarom?' Ik ben gek op bitterballen, en een pizza op zijn tijd kan ook, maar deze samensmelting van op zichzelf lekkere gerechten kan alleen maar op een teleurstelling uitdraaien. Geen prettige introductie voor een analyse van de aanstaande partijfusie, maar we weten allemaal dat niet elke fusie een succes wordt. En sommige wel, dus de vraag is, wat maakt een fusie tot een succes?

Heeft u wel eens iets gefuseerd? Door omstandigheden ben ik regelmatig in een fusie terechtgekomen, en dat heeft mij op het spoor gezet van enkele succesfactoren. In de jaren negentig fuseerden drie grote paneuropese platforms van jongerenorganisaties tot het Europese Jeugdforum. Hoewel het een logische ontwikkeling was, om de vertegenwoordiging van jongeren in Europa sterk te maken, waren er in één platform veel mensen die veel moeite hadden met het opgeven van de eigen organisatie. Vanwege het verlies van de eigen identiteit, maar ook vanwege de angst voor een achteruitgang in democratisch samen besluiten. Om daar wat aan te doen heb ik met een paar andere mensen veel werk gemaakt van de democratische besluitvorming in de nieuwe organisatie. Daar moest ik aan denken in de huidige situatie, waar

“Door omstandigheden ben ik regelmatig in een fusie terechtgekomen, en dat heeft mij op het spoor gezet van enkele succesfactoren.”

**Egbert de Vries
is voorzitter van
de Steunstichting
Banning Vereniging**

nog maar weinig aandacht besteed is aan democratische besluitvorming in de nieuwe partij. Hier zou veel meer aandacht voor moeten komen.

Toen in 1998 de volkse Amsterdamse wijk De Pijp gedwongen moest fuseren met het chique Zuid gaf dat veel chagrijn van beide kanten. Maar ondanks de cultuurverschillen is dit een succesvolle fusie geworden. Dit kwam omdat een groter stadsdeel de grootstedelijke taken en uitdagingen veel beter aankon. Als we eerlijk moeten zijn waren de cultuurverschillen ook wel wat overdreven, er was meer wat de beide wijken bond dan ze scheidde. Het chique en sjofele werd juist bewust tot een krachtige combinatie gemaakt. Dus: de cultuurverschillen tussen de fusiepartijen niet gladstrijken, maar juist tot je kracht maken.

In november 2003 was ik lid van de eerste vergadering van de eerste synode van de verenigde Protestantse Kerk die startte met een viering. Na 169 jaar van scheiding en ongeveer 20 jaar hard werken waren de Gereformeerde Kerken, de Nederlands Hervormde Kerk en de Lutherse Gemeente gefuseerd. Wat uiteindelijk voldoende mensen over de streep had getrokken was het besef dat de verschillen van inzicht tussen de gereformeerden en tussen de hervormden onderling veel groter waren dan tussen hervormden en gereformeerden. En men snapte ook dat de vermindering in de aanhang van deze kerken alleen gestuit kon worden door het creëren van een nieuw elan

COLOFON

Redactie:

Dirk Achterbergh, Twan van Lieshout,
Joke van der Neut, Evelien Polter en
Lianne Schuurin.

Aan dit nummer werkten mee:

Jos Aarnoudse, Floris Burgers,
Lies Defever, Pieter Rings (correctie),
Serge van der Slot, Egbert de Vries
en Naomi Woltering

Vormgeving en druk:

Verloop Uitgeverij

Oplage: 500

Over *Tijd&Taak*:

Tijd&Taak wordt sinds 1932 uitgegeven door de Banning Vereniging en haar voorlopers. Het blad stelt door middel van interviews en opiniërende artikelen de vraag welke taak wij in deze tijd hebben om de wereld mooier, vrediger en eerlijker te maken. *Tijd&Taak* strijdt voor een sociaaldemocratisch ideaal met ruimte voor bezinning en dialoog. Het blad verschijnt viermaal per jaar.

ISSN: 2352-7870

Deadline: De deadline voor het volgende nummer is 17 augustus 2025.

Abonnement: Een jaarabonnement op *Tijd&Taak* kost € 19. Leden en donateurs van de Banning Vereniging ontvangen het blad kosteloos.

Over de Banning Vereniging:

De Banning Vereniging organiseert activiteiten op het snijvlak van levensovertuiging, religie en sociaaldemocratie. De vereniging, opgericht in 1919, draagt de naam van Willem Banning. Hij was theoloog, hoogleraar en een van de oprichters van de PvdA. Hij was een man die stond voor verbinding en dialoog. De Banning Vereniging en haar voorgangers putten uit stromingen van het religieus socialisme en een op waarden gericht humanisme dat vrijheid en gerechtigheid als eis stelt voor het persoonlijke én maatschappelijke leven.

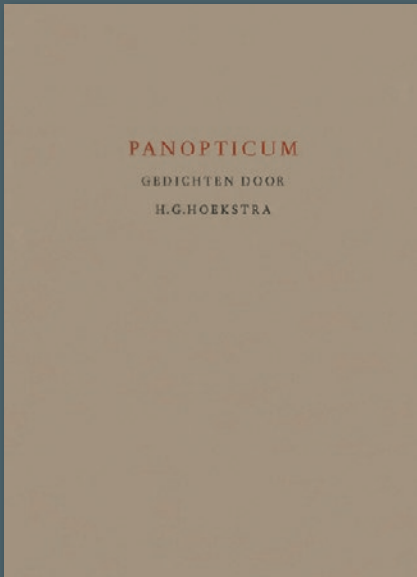
Banning Vereniging
voor levensovertuiging,
religie en sociaaldemocratie
Postbus 10567, 1001 EN Amsterdam
Rekeningnummer:
NL87 TRIO 0198 5100 39

info@banningvereniging.nl
www.banningvereniging.nl

in een gefuseerde organisatie. Wat opvallend was, was de naam: Protestantse Kerk. Protesteren, in opstand komen... de *nom des gueux* die in de kerkrevolutie van de zestiende eeuw al op deze kerk geplakt was. Daar moest ik aan denken toen Frans Timmermans ons als Verenigd Links bestempelde. Links is onze geuzennaam; het omvat allen die in de nieuwe partij een plek zouden moeten kunnen vinden, maar is tegelijk ook een naam die veel weerstand oproept bij rechtse stemmers. Prima toch? We zijn links, laten we ons daarvoor niet schamen.

De protestantse kerkorde begint met de uitleg en opsomming van alle geschriften, vanaf de vijftiende eeuw, waar de kerk op gebouwd is. De geschiedenis wordt niet vergeten, maar in herinnering gebracht en blijft de basis. Dat lijkt een goede wenk voor de fusiepartij; van het Communistisch Manifest tot de teksten van Banning, wat we zijn in 2025 is tot stand gekomen door de 144 jaar die eraan zijn voorafgegaan vanaf de oprichting van de Sociaal-Democratische Bond in Zwolle in 1881. En laten we vooral ook de traditie blijven koesteren, dus juist wel *De Internationale* blijven zingen op de congressen (en linnen tasjes uitdelen, speldjes verzamelen en lunchen met veganistische broodjes).

Na een langdurige zoektocht besloot de gemeente Weesp in 2018 om te fuseren met Amsterdam. Beide gemeenten zijn natuurlijk niet gelijk in grootte, maar vanaf het eerste moment besloten wij als Amsterdamse wethouders (waar ik er één van was) dat we door de knieën moesten, en op gelijke hoogte de zaken met Weesp afstemmen. Wat komt er ongelofelijk veel afstemming kijken bij een fusie tussen twee gemeenten. Centrale vraag bij deze fusie was natuurlijk hoe de Weesper identiteit overeind blijft. Iets wat tot nu toe overigens best gelukt is, juist omdat we ruimte hebben gelaten voor verschil. Wij leden van de Banning Vereniging kennen dit natuurlijk. We zijn al bijna 80 jaar lid van een partij van de arbeid die zich sociaaldemocratisch noemt, alsof het nog steeds de SDAP is. En daarom is het goed dat ook de Banning Vereniging er is. En dergelijke bijzondere verbanden moeten er ook in de nieuwe partij komen. Vandaar ook dat juist de Banning Vereniging zich met deze fusie zou moeten bezig houden. Laten we ook bij deze fusie onze rol spelen!

Han G. Hoekstra (1906 - 1988), was een Nederlands dichter, journalist en redacteur die ook veel gedichten voor kinderen schreef. Zijn gedicht 'De ceder' werd opgenomen in het boekenweekgeschenk van 1941, waarvan de meeste exemplaren vrijwel meteen in beslag werden genomen door de bezetter. Het verscheen alsnog in 1946 en was het lievelingsgedicht van Joop den Uyl.

Han Hoekstra stelt zich al schrijvend voor welk effect een in zijn tuin geplante ceder zou hebben op zijn achterplaatsje met schimmel en stinkend afval. Met de kracht van zijn verbeelding, met zijn poëzie, weet hij voor de duur van het moment van het grauwe, alledaagse leven iets moois te maken. Het is de kracht van zijn kunst dat voor de lezer die schoonheid tot aan nu voortduurt.

De ceder

Ik heb een ceder in mijn tuin geplant,
Gij kunt hem zien, gij schijnt het niet te willen.
Een binnenplaats meesmuult ge, sintels, schillen,
En schimmel die een blinde muur aanrandt,
Er is geen boom, alleen een grauwe wand.
Hij is er, zeg ik, en mijn stem gaat trillen,
Ik heb een ceder in mijn tuin geplant,
Gij kunt hem zien, gij schijnt het niet te willen.

Ik wijs naar buiten, waar zijn ranke, prille
Stam in het herfstlicht staat, onaangerand,
Niet te benaderen voor noodlots grillen,
Geen macht ter wereld kan het droombeeld drillen.
Ik heb een ceder in mijn tuin geplant.

Han G. Hoekstra
Uit *Panopticum*, uitgeverij Meulenhoff (1946)